

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ВНЗ УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра богослов'я

КИЇВСЬКА ТРЬОХСВЯТИТЕЛЬСЬКА ДУХОВНА СЕМІНАРІЯ

Магістерська робота

МЕТАФОРА ЦЕРКВИ ЯК ТІЛА ХРИСТОВОГО У 1 КОР 12, 12-27

Студент 6-го курсу Микола Дзюрах

Науковий керівник: с. Єлена Герасим МНІ

ліценціат богослов'я

Київ-Княжичі 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНО-КУЛЬТУРНЕ СЕРЕДОВИЩЕ КОРИНТСЬКОЇ ГРОМАДИ	9
1.1. Грецьке місто Коринт	9
1.1.1. Історичне становлення Коринту	9
1.1.2. Соціально-культурні особливості коринтян	11
1.2. Місія Павла в Коринті	15
1.2.1. Діяльність Павла в Коринті.....	15
1.2.2. Заснування Коринтської громади.....	18
1.3. Загальний огляд Першого послання до Коринтян.....	19
1.3.1. Історичні обставини написання листа	19
1.3.2. Виклики в коринтській громаді і відповідь на них Павла	21
РОЗДІЛ 2. ІСТОРИЧНО-КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ УРИВКУ 1 КОР 12,12-27	29
2.1. Екскурс: Метафора <i>σῶμα</i> в греко-римській культурі.....	29
2.2. Єврейське розуміння тіла	31
2.3. Межі тексту.....	32
2.4. Структура уривку і короткий аналіз окремих частин	34
2.5. Мета використання метафори Христового тіла у 1 Кор 12,12-27.....	41
2.5.1. <i>Σῶμα</i> як єдність і множинність	42
2.5.2. Значення метафори Христового Тіла для коринтської громади	44
РОЗДІЛ 3. ПАВЛОВЕ БАЧЕННЯ ЦЕРКВИ НА ОСНОВІ МОДЕЛІ КОРИНТСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ.....	47
3.1. Церква як спільнота окремих членів Тіла Христового (1 Кор 12,27).....	47
3.1.1. Розвиток концепції Церкви як Тіла Христового.....	47
3.1.2. Сучасне розуміння концепції Церкви як Тіла Христового.....	52
3.2. Єдність Церкви на основі хрещення в одному Дусі (1 Кор 12,13)	55
3.2.1. Рівність у Хрещенні	55
3.2.2. Дух як центральний аспект єдності.....	59
3.3. Єдність Церкви на основі участі у спільній Євхаристії (1 Кор 10,17)	61

ВИСНОВОК.....	66
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	70
Джерела та документи Церкви	70
Довідкова та допоміжна література	71
Інтернет ресурси.....	74

ВСТУП

Розуміння Церкви упродовж століть зазнавало певних модифікацій. Листи апостола Павла є для нас найдавнішими свідками ідентичності ранньохристиянських громад. У своїх посланнях він розвинув богослов'я, яке і досі залишається актуальним у Церкві, тому так важливо завжди по-новому відкривати, як саме Павло комунікував зі своїми громадами та які теми він піднімав у своїх посланнях. Його листи були відповіддю в першу чергу на проблеми ранньохристиянських громад, які розвивалися в рамках сучасної їм культури, інтегруючи у свій християнський світогляд певні її елементи, однак надаючи їм нового змісту. Таким, наприклад, стало Павлове бачення спільноти вірних як Тіла Христового – цілісної та неподільної. Знаємо, що Слово Боже промовляло не тільки в певному історичному контексті, воно звучить і в надісторичному, тому актуальні для ранньохристиянської громади теми залишаються актуальними для нас і сьогодні.

Метафора Церкви як Христового Тіла, яку Павло використовує у своїх посланнях, завжди залишалася серцевиною розуміння природи Церкви та показувала важливість кожного окремого члена в єдиному Тілі Христовому. Вона збереглася до наступних поколінь, про що засвідчують нам девторопалівські послання, святоотцівський період, Середньовіччя та сучасне вчення, представлене у документах Церкви. Отож, за посередництвом цієї метафори Павло комунікує сучасній людині важливі істини.

Тема даного дослідження завжди залишатиметься актуальною, оскільки завжди актуальним буде переосмислення церковної ідентичності, опираючись на біблійні джерела як на перших свідків ранньохристиянської церковної традиції. Сьогодні, як і в час апостола Павла, Церква переживає періоди, коли постає багато питань стосовно розуміння її єдності та цілісності. Поділи, які переживає

Церква сьогодні стосується як різних рівнів та станів у її межах, так і ролі вірних у житті Церкви, важливості її ієрархічних структур та ролі партикулярних Церков. Церква, маючи різноманітність служінь у собі, повинна, перш за все, вслід за навчанням апостола Павла, зберігати свою цілісність, яка полягає у любові та цінуванні кожного окремого члена спільноти, які разом становлять одне Христове Тіло. Церква функціонує як людське тіло: вона розвивається і реалізується у взаємній підтримці. Повернення до Павлівської метафори християнської громади як Христового Тіла дозволяє по-новому оцінити значення єдності та динамічності Церкви сьогодні, відкриваючи нові аспекти цих категорій відповідно до викликів сучасності.

Мета даної роботи – шляхом історично-критичної екзегези дослідити поняття Церкви як Тіла Христового у посланні апостола Павла 1 Кор 12,12-27, а також простежити та проаналізувати аплікування цієї Павлівської еклезіологічної метафори на сучасне уявлення про Церкву в сьогоденні.

Оригінальність роботи полягає в дослідженні метафори Церкви як Тіла Христового з перспективи послання апостола Павла до тогочасної спільноти Коринта та її рецепції з нової перспективи у богослов'ї ХХ ст., зокрема у вибраних документах Другого Ватиканського Собору. Окрім того, це питання є мало опрацьованим сьогодні в українській богословській спадщині, що в свою чергу дає можливість подальшого біблійно-еклезіологічного розвитку цієї теми.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати ряд певних завдань:

1. Висвітлити історично-культурні обставини написання листа до Коринтян
2. Провести екзегезу уривку 1 Кор 12,12-27.
3. Визначити, на що саме апостол Павло хоче вказати метафорою Церкви як Тіла Христового в конкретній ситуації цієї спільноти.
4. Розкрити практичне значення метафори у листі.
5. Проаналізувати Павлове бачення Церкви на основі моделі коринтської спільноти.
6. Висвітлити основні аспекти рецепції даної метафори у Церковній історії, а також її важливість у сучасному житті Церкви.

Дослідження біблійного тексту проводитиметься історично-критичним методом аналізу, а для аналізу сприйняття цієї метафори у Церкві використовуватиметься метод синтезу біблійного та еклезіологічного її розуміння.

Надалі необхідно встановити межі цієї роботи.

- Текстуальні межі: основне дослідження базується на уривку 1 Кор 12,12-27.
- Історичні межі: метафора Церкви як Тіла Христового розглядається в першу чергу як відповідь на конкретні проблеми тогочасної коринтської спільноти.
- Надісторичні межі: метафора Церкви як Тіла Христового розглядається як модель сучасної Церкви.

Варто зазначити також, що основна думка даної праці розвиватиметься у напрямку центрального елемента метафори Тіла Христового, а саме – єдності церковної громади, яка майже в антиномічний спосіб черпає силу з різноманітності її членів, об'єднаних навколо Христа через Хрещення та Євхаристію.

Для опрацювання цієї теми використано три основні типи літератури: біблійний текст уривку 1 Кор 12,12-27, критичну літературу, яка була використана для проведення біблійно-екзегетичного аналізу уривку 1 Кор 12,12-27 та церковні документи – для висвітлення богословського розуміння метафори у сучасному богослов'ї.

Основним джерелом для роботи є сам текст уривку 1 Кор 12,12-27, який буде розглядатися у перекладі українською мовою о. Івана Хоменка¹. Для визначення меж тексту та аналізу грецьких слів та термінів використовуватиметься критичний текст Нового Заповіту давньогрецькою мовою за 28 редакцією Нестле-Аланда «*Novum Testamentum Graece 28*»². У підрозділі про єврейське поняття тіла використовуватиметься критичний текст,

¹ *Святе Письмо Старого та Нового Завіту*. Рим 2007.

² Nestle-Aland, *Novum Testamentum Graece 28*, Greek-english New Testament. 2014.

підготовлений Німецьким Біблійним Товариством «*Biblia Hebraica Stuttgartensia*»³.

Отже, основними творами для історично-культурного аналізу тогочасної спільноти Коринта є наступні: Енгельс Дональд «*Roman Corinth: an alternative model for the classical city*»⁴, який представляє місцеву культуру Коринта та християнської Церкви у ньому; Джозеф Фітцмайер у своїй книзі «*First Corinthians*»⁵ досліджує як соціальну складову послання, так і екзегетичну. Для екзегези обраного уривка важливим допоміжним джерелом інтерпретації тексту будуть також праці Гордона Фі «*The First Epistle to the Corinthians*»⁶, Ентоні Тізельтона «*The First Epistle to the Corinthians*»⁷, Раймонд Брауна «*Введение в Новый Завет*»⁸, Девіда Прайера «*Первое послание к Коринфянам*»⁹.

Висвітлення богословського розуміння метафори у третьому розділі праці опиратиметься на твори таких авторів, як Анрі де Любак «*Роздуми про Церкву*»¹⁰ та Ганс Кюнг «*Церковь*»¹¹, а також на окремі церковні документи: *Lumen gentium*¹², *Orientalium Ecclesiarum*¹³, *Presbyterorum ordinis*¹⁴ та енцикліку Івана Павла II *Ecclesia in Eucharistia*¹⁵.

Дана праця написана в екзегетично-еклезеологічному ключі. Для реалізації цього задуму до неї включено три розділи. У першому – для кращого проведення екзегези розглядається історично-культурне становище міста Коринт та релігійне життя його мешканців. Розкриваються обставини заснування християнської громади у Коринті та діяльності Павла у цьому місті, проводиться також загальний огляд Першого послання до Коринтян й аналізуються основні

³ *Biblia Hebraica Stuttgartensia*. Stuttgart 1997.

⁴ Engels D. W. *Roman Corinth: an alternative model for the classical city*. Chicago and London 1990.

⁵ Fitzmyer J-A., *First Corinthians*. New Haven and London 2008.

⁶ Fee G. D. *The First Epistle to the Corinthians*. Michigan 1987.

⁷ Thiselton A. *The First Epistle to the Corinthians*. Michigan 2000.

⁸ Браун Р. *Введение в Новый Завет*. Т. II. Москва 2007.

⁹ Прайер Д. *Первое послание к Коринфянам*. Санкт-Петербург 2002.

¹⁰ Любак А де. *Роздуми про Церкву*. Київ 2010.

¹¹ Кюнг Г. *Церковь*. Москва 2012.

¹² II Ватиканський Собор. Догматична конституція про Церкву *Lumen Gentium*. Львів 2014.

¹³ II Ватиканський Собор. Декрет про Східні Католицькі Церкви *Orientalium Ecclesiarum*. Львів 2014.

¹⁴ II Ватиканський Собор. Декрет про служіння і життя пресвітерів *Presbyterorum ordinis*. Львів 2014.

¹⁵ Іван Павло II. Енцикліка *Ecclesia in Eucharistia*. 2003.

проблеми та виклики, з якими конфронтувала громада і на які у своєму листі до неї відповідав апостол Павло.

Екзегетична розвідка уривку 1 Кор 12,12-27 наближає читача до задуму апостола, вираженого у використанні метафори Христового Тіла у посланні до коринтської громади, та до практичного значення цієї метафори для християн Коринту.

Третій розділ дослідження, опираючись на біблійну розвідку в попередніх його частинах, інтегрує еклезіологічну перспективу. Тут, починаючи від святоотцівської доби і аж до Другого Ватиканського Собору, на прикладі кількох знакових богословів (Василія Великого, Томи Аквінського, посттрідентійських богословів Патра Канізія, Роберта Белярміна, а також богословів модерної доби Жана Перона, Карло Пассальї, Жана Батіста Франзелена, Матіаса Йозефа Шеєбена та інших), представлено опис історії розвитку та рецепції метафори Христового Тіла у Католицькій Церкві. Оскільки проблема поділу та фракційності у Церкві є актуальною і сьогодні, то за допомогою цієї метафори, досліджуваної у нашій праці, можна наново і усвідомлено повернутися до основних джерел єдності християнської громади, якими на основі Першого послання до Коринтян є Хрещення та Євхаристія.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИЧНО-КУЛЬТУРНЕ СЕРЕДОВИЩЕ КОРИНТСЬКОЇ ГРОМАДИ

Для кращого розуміння даного уривку варто детальніше розглянути історично-культурне середовище, в якому і для якого він був написаний. Апостол, пишучи послання до громади християн у Коринті, вживає слова, образи та метафори, які були зрозумілими тогочасному мешканцю цього суспільства.

Окрім історичних і культурних обставин міста, важливим чинником для написання листа виступають також проблеми коринтської спільноти. Тому короткий огляд історії та проблематики християнської громади міста Коринта є важливим, адже усвідомлення цих аспектів допомагають краще розкрити зміст уривку та побачити його з іншого ракурсу.

1.1. Грецьке місто Коринт

1.1.1. Історичне становлення Коринту

Насамперед слід звернути увагу на географічне розташування міста, що відіграє центральну роль у сприйнятті його на міжнародній арені тогочасного світу. Місто Коринт має вкрай важливе стратегічне положення, адже знаходиться на вузькому перешийку під назвою Істмос та омивається двома затоками: із західного боку Коринтською, а зі східного – Саронічною. Місто вело активну торгівлю, бо мало два порти, зокрема Лехейський, з якого велася торгівля зі Заходом, і Кенхрейський, який був важливим середником у торгівлі з Азією¹. Знаходилися вони по обох краях перешийку Діолкос, найвужча точка якого має бл. 6 км. Цей найкоротший сухопутний шлях використовувався для транспортування вантажів та легких кораблів. Якщо судно було невелике, його

¹ Поп. Thiselton A. *The First Epistle to the Corinthians*. Michigan 2000, 1.

перетягали канатами по суходолу від одного порту до іншого. Більші судна вивантажували і окремо переправляли весь багаж та саме порожнє судно². Також цей перешийок з'єднував західне і східне Середземномор'я, де з однієї частини в іншу можна було потрапити двома шляхами: сухопутним або попри мис Малеа³. Римський географ Страбон вважав перехід через Істмос значно кращою альтернативою для торговців з Італії та Азії, аніж шлях навколо Малеа. У цей час серед мореплавців панував такий вислів: «Малеа обігнувши, забудьте шлях назад»⁴. Основною проблемою переходу попри мис були сильні штормові вітри, які не тільки подовжували тривалість шляху але й робили його особливо небезпечним. Ці вітри і досі становлять небезпеку для сучасних суден, то, очевидно, що вони були значно небезпечнішими для античних кораблів⁵. Вибираючи сухопутний шлях, моряки уникали небезпек, в які могли потрапити через погодні умови біля мису⁶. Отож, через обидва коринтські порти переходило багато суден, тому торгівля в місті процвітала. Зрештою, згодом воно стало головним містом в Ахаї.

Історія міста Коринт ділиться на 2 частини. Спершу воно існувало як грецьке місто-держава, яке процвітало до і після Золотої доби Афін до 146 р. до Р.Х., а пізніше від 44р. до Р.Х. – як відновлена після зруйнування Римська колонія⁷. Згадане місто у цій добі називали Римським Коринтом. Ця доба Коринту відрізнялася від грецької тим, що його культура та закони, які діяли у місті, були римськими, а планування міста та його будівлі були збудовані в римському стилі⁸. Тісельтон зазначає, що у середині 2 ст. до Р.Х. відносини Рима з Коринтом погіршилися. Тоді Ахая виступила війною проти Спарти – союзника

² Пор. Thiselton. *The First Epistle to the Corinthians*, 1.

³ Пор. Баркли У. *Комментарии к Новому Завету. Комментарии на 1-е послание Коринфянам*. 1987, 3.

⁴ Страбон. *География*, VIII.vi.20 / перекл. Стратановский Г.А., ред. Крюгерг О.О.-Утченко С.Л. Ленинград 1964, 360.

⁵ Пор. Engels D. W. *Roman Corinth: an alternative model for the classical city*. Chicago and London 1990, 51.

⁶ Пор. Баркли. *Комментарии к Новому Завету, Комментарии на 1-е послание Коринфянам*, 1.

⁷ Пор. Fee G. D. *The First Epistle to the Corinthians*. Michigan 1987, 1.

⁸ Пор. Fitzmyer J-A. *First Corinthians*. New Haven and London 2008, 25.

Рима, але римський полководець Луцій Муммій у 146р. до Р.Х. переміг Ахаю, а Коринт, який був членом Ахайської Ліги⁹, було зруйновано¹⁰.

Коринт залишався невідбудованим надалі впродовж ста років, аж поки Юлій Цезар не відновив його в якості римської колонії у 44 році до Р.Х.¹¹ під назвою *Colonia Laus Julia Corinthiensis* (Колонія Коринту на честь Юлія).¹² Гордон Фі вважає, що Цезар відбудував Коринт з двох важливих причин. Очевидно, що першою причиною є вигідне стратегічне положення міста, зокрема природній захист Акрокоринту, належне водопостачання, вигідне сполучення з Римом, панування над двома важливими портами та контроль над Істмійськими іграми – ще одним місцем прибутку для Римської Імперії. Другою причиною, про яку також згадує Страбон¹³, є можливість відправити вільновідпущеників з Рима до Коринту, уникаючи тим самим можливих неприємностей та даючи можливість звільненню, які мали вищий статус від рабів, для соціально-економічного розвитку¹⁴. Тісельтон також зазначає, що населення відбудованого міста переважно складалося з трьох типів соціальних верств: звільнені раби, які отримали римське громадянство, військові ветерани, купці та робітники¹⁵. Це, відповідно, утворювало певну соціальну різноманітність, а разом з тим – і етнічно-релігійну.

1.1.2. Соціально-культурні особливості коринтян

Соціокультурне середовище коринтян було надзвичайно різноманітним і мало певні виразні особливості.

Насамперед варто звернути увагу на мовне питання. Офіційною мовою римського Коринту була латина, про що свідчать офіційні документи того часу¹⁶.

⁹ Ахайська ліга – це об'єднання міст-держав північно-західного Пелопонесу, яка була заснована в п'ятому столітті до Р.Х., до складу якого у 2 ст. до Р.Х. входив Коринт. У цій лізі кожне місто-держава мала повну автономію від центрального міста, проте вони їх об'єднувало питання захисту проти зовнішніх ворогів, війни та податків. Детальніше Пор. Encyclopedia Britannica. *Achaen league* // britannica.com (20.03.2020).

¹⁰ Пор. Thiselton. *The First Epistle to the Corinthians*, 2.

¹¹ Пор. *Новый библейский комментарий*, Т. 3. Новый Завет / перекл. з англ. Баев А. А. та ін. Мирт 2001, 751.

¹² Пор. Thiselton. *The First Epistle to the Corinthians*, 3.

¹³ Пор. Страбон. *География*, VIII.vi.23, 363.

¹⁴ Пор. Fee. *The First Epistle to the Corinthians*, 2.

¹⁵ Пор. Thiselton. *The First Epistle to the Corinthians*, 2.

¹⁶ Пор. Fitzmyer. *First Corinthians*, 30.

Грецька все ще залишалася у вжитку коринтян як розмовна мова. Про це також свідчать грецькомовні послання Павла до коринтян та розповідь Плутарха про місто Коринт, в якому розмовляють грецькою. Ба більше, у коментарях згадується також певний поділ у місті саме на мовній основі, оскільки, як зазначає Фітцмайер, латиномовні коринтяни називали себе *Corinthienses*, натомість люди старого Коринту (тобто нащадки народу Коринту до зруйнування) називали себе *Corinthii*¹⁷.

Як згадувалось вище, населення Коринту після його відновлення становили вільновідпущенники, раби, робітники та купці, заможні та бідні. Важливо зазначити, що серед даних соціальних верств вкрай мало згадується про земельну аристократію¹⁸, і, зрештою, це пояснює Страбон. Географ зазначає, що земля в Коринті не надавалася для обробляння, тому займатися сільським господарством було не так вигідно, як торгівлю чи різноманітними ремеслами¹⁹.

У римському Коринті була чимала кількість вільновідпущеників (*liberti, apeleutheroi*)²⁰. Це була одна зі статусних груп, поселених в Коринті за часів правління Юлія Цезаря. Вони були звільненими рабами, що отримали Римське громадянство та стали, як наслідок, вищими від рабів²¹. Серед них були як бідні, так і багаті, однак здебільшого вільновідпущеники відзначалися своїм хистом до промисловості та торгівлі, а їхні таланти та здібності у цій ділянці сприяли відновленню торговельної та економічної сфери міста. Юлій Цезар, відповідно, наділив їх винятковим правом ставати магістратами та сенаторами в заснованих ним колоніях. Однак цей привілей відкликав Октавіан Август, і всі коринтські магістрати після його правління стали римськими громадянами, як це було в інших римських колоніях. Хоча звільнені були усунені з посадових обов'язків, все ж цим правом могли користуватися їхні нащадки²².

¹⁷ Пор. Fitzmyer. *First Corinthians*, 30.

¹⁸ Пор. Fitzmyer. *First Corinthians*, 32.

¹⁹ Пор. Страбон. *Географія*, VIII.vi.23, 363.

²⁰ Пор. Fitzmyer. *First Corinthians*, 32. Також детальніше пор. Страбон. *Географія*, VIII.vi.23, 363.

²¹ Пор. Fitzmyer. *First Corinthians*, 32.

²² Пор. Engels. *Roman Corinth: an alternative model for the classical city*, 67-68.

Не лише звільнені, але й інші верстви населення, серед яких також і раби, вливалися в торгівельну справу, що процвітала особливо біля Форуму та вздовж доріг до різних ринків²³. Значну частину населення становили також військові ветерани²⁴, переселені у нову римську колонію²⁵, та корінні місцеві жителі – нащадки давнього Коринту до зруйнування, про що йшла мова вище.

Важливим фактором, який має неабиякий вплив на вир життя у місті, є поділ населення за етнічною ознакою. Коринт став місцем не лише різних соціальних верств, що є притаманним для будь-якого міста, але особливим чином відмінних етнічних походжень. У цьому місті мешкали римляни, греки, юдеї та купці з різноманітних східних країн, а відповідно практикувалася чимала кількість релігійних культів²⁶. Римський Коринт тоді був містом високої культури, у якому жителі поклонялися багатьом богам не лише грецького походження, але й чужоземним.

Безперервність і збереження більшості релігійних культів від давнього грецького міста до нової римської колонії дослідив Дональд Енгельс. Автор пропонує чотири можливих пояснення такої нерозривності: по-перше, коринтські культи могли безперервно тривати навіть в період занепаду міста (146-44рр до Р.Хр.); по-друге, коринтяни, продані як раби, могли продовжувати сповідувати власні культи, передавши їх своїм нащадкам, які згодом були переселені назад зі своїми ж традиціями; по-третє, можливим є стародавнє відродження римськими колоністами та грецькими поселенцями давніх традицій, притаманних тій землі та добре описаних у літературі також і того часу (прикладом є твори Страбона та Павсанія); зрештою, четвертою моделлю є відродження культів давнього Коринту, а особливо Афродіти та Посейдона – двох найбільше шанованих мешканцями захисників міста, з метою римських

²³ Пор. Fitzmyer. *First Corinthians*, 32.

²⁴ Ветерани, це військові, яких Юлій Цезар за їхню добру службу нагороджував римським громадянством та давав певну ділянку землі на колонізованій території. Тому така практика була поширена у всій римській імперії, зокрема і у Коринті. Пор. Баркли. *Комментарии к Новому Завету. Комментарии на 1-е послание Коринфянам*, 2.

²⁵ Згадка про це міститься Plutarchi. *Vita Caesaris* 57.5. / перекл. Garzetti A. Firenze 1954, 373.

²⁶ Пор. Fitzmyer. *First Corinthians*, 33.

колоністів отримати захист від цих божеств²⁷. Енгельс залишається прихильником третьої та четвертої теорій, зазначаючи: «Скоріш за все, безперервність релігій у Коринті відображено через відродження давніх вірувань, яке здійснювали нові колоністи, маючи потребу здобути прихильність тих богів, які керували у місті»²⁸.

Хоча назагал у новій римській колонії була чимала кількість різних набожностей, все ж одним із найбільш поширених був культ присвячений богині Афродіті, ще з часу давнього Коринту до зруйнування²⁹. Коринт у той час називався містом Афродіти, а на її честь було збудовано декілька храмів як всередині міста, так і ззовні. Характерною ознакою цих храмів та культу в них була храмова проституція³⁰. Дослідники вважають, що завдяки цьому давній Коринт здобув багатства, адже в і такий спосіб до храму приваблювали відвідувачів міста та мореплавців. Окремим найвідомішим повіям храму навіть будували великі надгробки та писали для них поеми, зокрема залишилися згадки про повію Лаю, якій також присвячено поему. Культ Афродіти був невіддільним від Коринту як до зруйнування міста так і після його відбудови, бо відповідав релігійним потребам мешканців, які у різний спосіб приносили їй жертви³¹.

У Коринті також практикувалися культу Посейдона, Аполлона, Афіни, Гери, Зевса та інших божеств, імена яких мали також латинські відповідники: Нептун, Юпітер, Венера і т.д.³².

Отже, місто славалося не тільки своїми торгівельними зв'язками та пов'язаною з цим любов'ю до розкоші, але і розпустним життям, яке стало «візиткою» Коринту настільки, що «саме слово [коринфувати]³³ ввійшло у

²⁷ Пор. Engels. *Roman Corinth: an alternative model for the classical city*, 94.

²⁸ Там само.

²⁹ Пор. Engels. *Roman Corinth: an alternative model for the classical city*, 93-94.

³⁰ Пор. Баркли. *Комментарии к Новому Завету. Комментарии на 1-е послание Коринфянам*, 1. Також про важливість цього храму Пор. Страбон. *Географія*, VIII.vi.20, 360. та про проституцію Страбон. *Географія*, VIII.vi.21, 361.

³¹ Про культ Афродіти та діяльність у храмах, присвячених їй - Пор. Engels. *Roman Corinth: an alternative model for the classical city*, 97-99.

³² Пор. Engels. *Roman Corinth: an alternative model for the classical city*, 95.

³³ Грецькою – *κορινθιάζομαι*.

грецьку мову як вести п'яне і розпусне життя»³⁴. Цей термін ввів Аристофан який жив у 450-385 до Р.Х.

Ще однією невід'ємною складовою життя Коринту були Істмійські ігри, засновані в 6 ст. до Р.Х. Ці ігри за масштабом були настільки великими, що мало чим поступалися Олімпійським³⁵. «Змагання були гімнастичні і кінні; музичні приєднались лише в імператорську епоху. Ігри продовжувалися, ймовірно, декілька днів. Переможець отримував пальмову гілку і вінок з соснових гілок»³⁶. Ці ігри також приносили місту чималий прибуток, адже на них збиралося багато знатних людей, які були готові витратити на розваги великі кошти, чим знову ж таки збагачували міську скарбницю.

Отже, можемо зробити висновок, що ці три вищезгадані сфери життя міста (портова діяльність, храмова проституція і пов'язане з нею бенкетування та істмійські ігри), хоч і не охоплювали всю дійсність Коринту, все ж великою мірою визначали його характер.

1.2. Місія Павла в Коринті

1.2.1. Діяльність Павла в Коринті

Павло прибув до Коринту після не досить вдалої місії в Атонах (Ді 17,15-34), які славилися великою кількістю різних філософів та людей, які любили диспути і яких було важко здивувати чимось новим. Про діяльність Павла в Коринті ми дізнаємося з Ді 18,1-18. З цього уривку можна виділити декілька аспектів його перебування у місті.

Найперше слід згадати про його проживання у будинку Акили і Прискилли, які були переселеними юдеями з Рима за едиктом Клавдія. Дослідники схиляються до думки, що вони могли пізнати Христа ще будучи у Римі³⁷. Акила і Прискилла займалися виготовленням наметів. Павло також знав це ремесло (Ді

³⁴ Баркли. *Комментарии к Новому Завету. Комментарии на 1-е послание Коринфянам*, 1-2.

³⁵ Пор. Прайер Д. *Первое послание к Коринфянам*. Санкт-Петербург 2002, 8.

³⁶ *Істмійські ігри. Міфологія Давньої Греції* // supermif.com (10.09.2019).

³⁷ Пор. Thiselton. *The First Epistle to the Corinthians*, 23.

18,3), тож працював разом з ними. Ремесло *σκηνοποιός*³⁸ мало у Римській імперії великий попит. Люди цієї професії виготовляли не лише намети, а досить широкий спектр продукції з козячих шкір та шерсті, як наприклад, плащі та сідла. Намети використовувалися, зазвичай під час Істмійських ігор для тих, які прибували здалека та потребували тимчасового житла, та у військових походах. Працюючи з Акилою та Прискилою, Павло заробляв власними руками кошти на проживання³⁹. Ця праця також дозволяла йому познайомитися з іншими людьми та проповідувати їм добру новину⁴⁰.

Павло почав свою проповідь зі синагоги де він, щосуботи вів бесіди з юдеями проповідуючи їм Христове Євангеліє (Ді 18,4). Хоч частина юдеїв противилась і хулила, був серед тих, які повірили чоловік, який займав вагоме місце в юдейській громаді⁴¹. Його звали Крисп, він був головою синагоги та був охрещений Павлом зі всіма іншими членами своєї родини (1 Кор 1,14). Також із тексту Ді 18,5-6 дізнаємося, що навіть після того, як до Павла прийшли Тимотей і Сила з Македонії, їм не вдалося зворушити серця одновірців. Тоді Павло «обтрусив свою одягу» і промовив: «Кров ваша хай впаде на голову вашу! Я – чистий; віднині піду між поган» (Ді 18,6б). Таким чином замість євреїв адресатами його проповіді стали язичники⁴². Після цього випадку апостол пішов до богобоязливого чоловіка на ім'я Тит Юст, будинок якого знаходився при синагозі і у якому Павло міг проповідувати Христа. Далі у тексті бачимо, що проповідь Павла не була марною, адже голова синагоги Крисп, його сім'я та багато коринтян, почувши слово Євангелія, повірили у Христа (пор. Ді 18,8).

Однієї ночі Павло, перебуваючи у Коринті, мав видіння, у якому Господь підтримує апостола та говорить, щоб він проповідував і не боявся, що хтось

³⁸ *σκηνοποιός* – хоча більшість перекладачів перекладає це слово як виробник наметів, проте воно означає також також людину, яка робить різного роду вироби зі шкіри (намети, сідла, плащі). Ще одним значенням цього слова є ткач. Деякі дослідники припускають, що Павло ткав тканину з овечої шерсті, яка виготовлялася в його рідній Кілікії. З латинської *cilicium* – використовувалась також для виготовлення килимів, одягу, а також наметів. Пор. Стотт Д. *Деяния святых Апостолов*. Санкт-Петербург 1998, 411.

³⁹ Пор. Браун Р. *Введение в Новый Завет*. Т. II. Москва 2007, 111-112.

⁴⁰ Пор. Thiselton. *The First Epistle to the Corinthians*, 23.

⁴¹ Пор. Боор В. де *Первое послание ап. Павла к Коринфянам*. Корнталь 1989, 7.

⁴² Пор. Браун. *Введение в Новый Завет*. Т. II, 112.

завдасть йому лиха, адже має багато людей у цьому місті (Ді 18,9-10). Зі слів Господа у видінні Павла: «Не бійся...» (Ді 18,9б) можемо припускати, що Павло мав сумніви та страх стосовно громади та її майбутнього, адже євреї знову його не прийняли, однак Господь утврджує апостола в його післаництві до коринтян і він залишається у місті на півтора року (Ді 18,11)⁴³.

Ще однією важливою подією, яка відбулася з Павлом у Коринті про яку ми дізнаємося з Ді 18,12-16 є повстання юдеїв проти Павла і суд над ним перед проконсулом Ахаї Галліоном, рідним братом Сенеки. Справи, які торкалися вбивств, перелюбу та деяких інших провин розглядав суд присяжних, проте інші справи мав вирішувати проконсул⁴⁴. Римські суди розглядати справи стосовно порушення римського законодавства, однак в імперії видавалися різні едикти, які давали право релігійним судам самим вирішувати релігійні суперечки⁴⁵.

Євреї в Коринті противилися навчання Павла більше ніж деінде, вони думали, що він намагається переконати їх поклонятися Богу всупереч юдейському закону. Вони були занепокоєні навчанням Павла, адже відносно недавно імператор Клавдій видав указ за яким, забезпечив їм свободу віросповідання. Тепер євреї могли жити згідно зі своїм релігійним законодавством. Однак едикт не стосувався жодних релігійних нововведень до юдаїзму, адже саме за таких умов судді могли ідентифікувати юдеїв і захистити їх як таких. Саме тому єврейська спільнота була зацікавлено в тому, щоб переслідувати і осуджувати віровідступників перед римською владою, щоб зберегти свій релігійний статус, який їм надав імператор⁴⁶.

Як стверджує автор Діяння Апостолів, Галліон не побачив, що Павло порушує римський закон, тому відіслав увесь натовп геть зі судилища (пор. Ді 18,15-16). Той факт, що Галліон прогнав юдеїв показує зневажливе ставлення римського населення до євреїв та до їх релігійних суперечок. Багато

⁴³ Пор. Прайер. *Первое послание к Коринфянам*, 13.

⁴⁴ Пор. Кинер К. *Библейский культурно-исторический комментарий* (Енциклопедия християнства ч.2 Новый Завет) / перекл. Платунова А.П., ред. Ороховатская Р.З. Санкт-Петербург 2005, 320.

⁴⁵ Пор. Кинер. *Библейский культурно-исторический комментарий*, 321.

⁴⁶ Пор. Engels. *Roman Corinth: an alternative model for the classical city*, 109.

римлян з вищих прошарків вважали євреїв порушниками спокою та культури у містах. Подібну ситуацію бачимо у Ді 16,20-21⁴⁷.

Після того, як юдеї були змушені відпустити Павла з-під арешту, він продовжив проповідувати Євангеліє, а також дбати про стан інших заснованих ним громад. Через деякий час, згідно з Діяннями, Павло, попрощавшись із братами, відплив разом з Акиллою та Прискиллою у Сирію (Ді 18,18).

1.2.2. Заснування Коринтської громади

Не зважаючи на те, яким було становище римського Коринту зі всіма його проблемами та з багатьма релігійними культурами, Павло все ж вибирає його для того, щоб проповідувати Христа та заснувати у місті християнську громаду. Дослідника вважають, що заснування коринтської спільноти для Павла мало стратегічне значення, зокрема, у зв'язку з тим, що у Коринті була єврейська спільнота, до якої він одразу пішов проповідувати, зустрівши там віруючих у Христа євреїв Акилу та Прискиллу.

Ще однією ймовірною причиною зацікавлення Павла Коринтом було те, що місто мало численні торговельні шляхи, які б забезпечили швидке поширення Євангелії. Важливим фактором були також Істмійські ігри, на які прибувала велика кількість людей, що створювало додаткові можливості для поширення Євангелія⁴⁸.

Немає жодних сумнівів у тому, що Павло був засновником коринтської спільноти, про що свідчать новозавітні тексти першого та другого послання до Коринтян та Діань апостолів⁴⁹, проте є багато дискусій про дату заснування громади. Прийнято вважати, що головним свідченням про півторарічне перебування Павла в Коринті є Ді 18,1-18. У цьому уривку є дві важливі згадки, які дозволяють встановити часові рамки перебування Павла в Коринті. Перша згадка в уривку (Ді 18,2) стосується едикту Клавдія про виселення євреїв з Рима,

⁴⁷ Пор. Кинер. *Библейский культурно-исторический комментарий*, 321.

⁴⁸ Пор. Thiselton. *The First Epistle to the Corinthians*, 17.

⁴⁹ Пор. 1 Кор 3, 6,10; 4,15; 2 Кор 10, 14; Ді 18, 1.

датованого 49 р. по Р.Х.⁵⁰. Друге важливе свідчення з Ді 18,12 стосується проконсула Ахаї Галліона. Галліон керував близько 50-51 або 51-52рр. по Р.Х., про що дізнаємося із напису, який було знайдено під час розкопок у Дельфі⁵¹.

Таким чином ці дві події пов'язуються із перебуванням Павла в Коринті та дають підстави для його датування між 49-52рр. по Р.Х.⁵². Таке датування є традиційним, проте існують інші версії стосовно року виходу едикту Клавдія значно раніше, внаслідок чого змінюється час перебування Павла в Коринті (бл. 41р. по Р.Х.⁵³). У цій роботі ми дотримуємося традиційного погляду щодо перебування Павла в Коринті та заснування громади.

Отже, можна підсумувати, що Павло заснував громаду близько 49-52рр. по Р.Х., почавши від Акили і Прискилли. Згодом до них долучилися й інші мешканці міста, так, що місія Павла в Коринті, на відміну від Атен, була більш успішною, адже за час свого перебування у місті Павло не тільки переконав коринтян, але і заснував спільноти у містах, які були близько нього (Рим 16,1; 2 Кор 1,1)⁵⁴.

1.3. Загальний огляд Першого послання до Коринтян

1.3.1. Історичні обставини написання листа

Основним способом комунікації в часи місійної діяльності Павла було листування. Очевидно, що апостол не мав змоги часто відвідувати церковні громади щоразу, коли виникали труднощі або ж з причин радості. Саме тому Павло звертається до вірних, пишучи послання.

Павло використовує античний формуляр листів, однак, відповідаючи на потреби громади, відступає від загальноприйнятих правил античної риторики, торкаючись у листі не якоїсь одної теми, а обговорюючи значно більше питань.

⁵⁰ Пор. Horrell D-G. *The Social Ethos of the Corinthian Correspondence*. Edinburgh 1996, 73.

⁵¹ Пор. там само.

⁵² Пор. Horrell. *The Social Ethos of the Corinthian Correspondence*, 73-74.

⁵³ Пор. Horrell. *The Social Ethos of the Corinthian Correspondence*, 74. Детальніше щодо інших версій датування: Lüdemann G. *Paul, Apostle to the Gentiles; Studies in Chronology*. London 1984; Knox J. *Chapters in a Life of Paul*. London, 1989.

⁵⁴ Пор. Мецгер Б. М. *Новый Завет - контекст, формирование, содержание*. Москва 2011, 222-223.

Листи Павла не були також приватною перепискою, а служили засобом комунікації зі спільнотою, що передбачало також його читання вголос на зібраннях, переписування та передавання іншим спільнотам (1 Кол 4,16). Зрештою, цей лист написаний з особливим авторитетом автора як засновника спільноти, до якої належать адресати, авторитет якого походить від статусу апостола – проповідника Євангелія Христа (1 Кор 9,1-2). Отже, Перше послання до Коринтян є окремим апостольським посланням⁵⁵.

Перше послання до Коринтян має типову структуру, характерну для інших Павлових листів, а саме:

1 Кор 1,1-3	Привітання
1 Кор 1,4-9	Подяка
1 Кор 1,10-4,21	Основна частина
1 Кор 5,1-16,12	Етичні повчання та настанови
1 Кор 16,13-18	Кінцеві настанови
1 Кор 16,19-24	Закінчення ⁵⁶

Назагал, можна виділити декілька причин написання листа до коринтської спільноти. Першою причиною є отримане свідчення людей Хлої про проблеми на зібраннях спільноти (1 Кор 1,11). Другою – відповіді на запитання, які поставили самі коринтяни Павлові⁵⁷. Як наслідок, Павло, занепокоєний почутим, звертається до Церкви із поясненнями та настановами. Гордон Фі зауважує, що зазначена ситуація є немовби кризою між засновником і церквою: «Для Павла цей конфлікт є подвійною кризою: його авторитету та його Євангелія»⁵⁸.

Отже, цей лист був необхідним для збереження автентичності церкви і передання, отриманого при заснуванні, за відсутності Павла, а також підтвердження його апостольського авторитету, адже неодноразово апостол у посланні повертається до власного прикладу в часі його перебування в Коринті і поза ним.

⁵⁵ Поп. Furnish V. *The Theology of the First Letter to the Corinthians*. Cambridge 2007, 15.

⁵⁶ Поп. Макрей Д. *Жизнь и учение апостола Павла*. Черкассы 2009, 308.

⁵⁷ Поп. Furnish. *The Theology of the First Letter to the Corinthians*, 14.

⁵⁸ Поп. Fee. *The First Epistle to the Corinthians*, 6.

Із 1 Кор 16,8-9 дізнаємося, що Павло пише послання із Ефесу, до якого прибув одразу з Коринту (Ді 18,19). Якщо прийняти хронологію за Діяннями, то Павло заснував Церкву в Коринті бл. 49-51pp., перебував тут 18 місяців і після цього жив два роки в Ефесі (Ді 19,1-10). Це дозволяє нам припустити, що дата написання листа є між 51-55pp⁵⁹.

У каноні Святого Письма ми знаходимо два послання до Коринтян, проте деякі дослідники стверджують, що було ще одне послання до коринтян, про яке Павло згадує у 1 Кор 5,9, але цей лист, був втрачений⁶⁰. Деякі дослідники вважають, що фрагмент цього втраченого листа знаходимо у 2 Кор 6,14-7,1. Однак не маємо достатнього аргументів на підтримку цієї гіпотези⁶¹.

Отже, Перше послання до Коринтян написане з причини гострої необхідності вирішити проблеми, які повстали у громаді за відсутності її засновника.

1.3.2. Виклики в коринтській громаді і відповідь на них Павла

Наступним кроком нашого дослідження є висвітлення різних проблем, які були у коринтській громаді, оскільки це допоможе нам наблизитися до основної теми нашого дослідження – проблеми поділу серед коринтських християн та розуміння Павлом єдності у відповідь на цю проблему.

Спільнота Коринту, звісно, відображає різноманітність та проблеми самого міста. З послання до Коринтян дізнаємося про численні виклики, на які Павло постійно звертає свою увагу. В уривку 1 Кор 12,12-13 Павло перериває тему про дари, щоб підкреслити різницю між всіма тими, хто є одним тілом з Христом – юдеями, греками, рабами та вільними⁶². Це свідчить про проблеми походження та етнічної приналежності.

По іменах, які згадуються у посланні можемо визначити, що спільнота складалася з новонаврнених євреїв та язичників. Зокрема переважали у громаді

⁵⁹ Поп. Barclay J. *1 Corinthians*. Oxford 2010, 91.

⁶⁰ Поп. Furnish. *The Theology of the First Letter to the Corinthians*, 7-8.

⁶¹ Поп. Furnish. *The Theology of the First Letter to the Corinthians*, 8.

⁶² Поп. Fee. *The First Epistle to the Corinthians*, 3.

язичники⁶³. Гордон Фі вважає, що з тих людей, які згадані у посланні, щонайменше троє були євреями – Акила, Прискила і Крисп, незважаючи на те, що їхні імена латинського походження. Ще декілька осіб мали латинські імена і були скоріш за все римлянами: Фортунат, Гай і Тит Юст. Деякі з них були заможними членами спільноти, серед них, мабуть – греки Степан та Ахаїк⁶⁴.

Вказівкою на те, що у спільноті були не лише багаті але і бідні, не лише вільні, а й раби, постає згадка у 1 Кор 7,20-24 та 1 Кор 16,15-17. У першому уривку йдеться про важливість перебування у своєму стані та про цінність будь-якого стану, в тому числі і стану раба. Другий уривок висвітлює родину Степана, членами якої, ймовірно, були також раби або звільнені і, що вони разом віддали себе на службу святим⁶⁵. Тому більшу частину християн у Коринті становили люди з нижчих та середніх прошарків суспільства: ремісники та колишні раби, які по чисельності переважали над багатими людьми⁶⁶.

Місто Коринт, як і сама коринтська спільнота містили у собі людей різного етнічного походження. Все ж у цій спільноті євреї, напевно, були незначною частиною, натомість, як стверджують дослідники, більшістю становили еліни⁶⁷. Про це також свідчать біблійні тексти 1 Кор 6,10-11; 8,7; 12,2. Про це також говорять зауваги апостола, які стосуються неєврейських традицій, натомість властиві поганським культам. Йдеться, перш за все, про жертвування ідолам у главі 8, про нерозуміння сутності подружжя – у главі 7 та про звернення до проконсулів чи міських магістратів щодо вирішення судових рішень, які зазвичай виносили несправедливі вироки (1 Кор 6,1-11)⁶⁸.

З цього також випливає, що більшістю у спільноті Коринта були погани, значна частина яких була низького соціально-економічного статусу і лише декілька заможних. Звісно, що маючи різні світогляди, пов'язані зі своїм

⁶³ Пор. Браун. *Введение в Новый Завет*. Т. II, 112.

⁶⁴ Пор. Fee. *The First Epistle to the Corinthians*, 3.

⁶⁵ Пор. там само.

⁶⁶ Пор. Браун. *Введение в Новый Завет*. Т. II, 112.

⁶⁷ Пор. Fee. *The First Epistle to the Corinthians*, 4.

⁶⁸ Пор. там само.

поганським походженням, вони виявляли його у своїй поведінці⁶⁹. З листів Павла до коринтян зрозуміло, що новозаснована коринтська спільнота переживала численні труднощі та виклики, на які апостол відповідає у світлі Христового Євангелія.

Однією з основних проблем коринтської спільноти були суперечки та поділи в спільноті за приналежністю до різних авторитетів, про що йдеться у 1 Кор 1-4. Такі поділи не були чимось незвичним для коринтян, адже саме в собі суспільство було поділене на окремі групи, які вороже ставилися одна до одної. Приймаючи цінності суспільства, коринтянам було важко досягнути центральну ідею щодо природи церкви – бути єдиним цілим⁷⁰. Саме з відповіді на цю проблему Павло починає свій лист (1 Кор 1,12). Про зазначену ситуацію в громаді Павло дізнається від людей Хлої (1 Кор 1,11). Не знаємо достеменно, хто така була Хлоя, проте відомості, які отримав Павло від її людей, були дуже тривожними⁷¹. Одна група називала себе Павловою, інша – групою Аполлоса, про якого є згадка у Ді 18,24-27 та у Ді 19,1 про його місійну діяльність у Коринті. Наступна група була віддана Кифі (найімовірніше йдеться про апостола Петра). Остання ж належала Христові. Щодо цієї групи в екзегезі і досі існує багато припущень. Дехто стверджує, що «можливо, йшлося про групу, яка відкидала всякі апостольські авторитети і зверталася просто до Христа»⁷², або, можливо, у цьому випадку взагалі не йдеться про групу, а Павло додав ці слова, щоб виразити своє власне розуміння приналежності⁷³. Вказівкою на це може бути відсутність «групи Христа» у переліку в наступних частинах послання: 1 Кор 3,4-5 (тут також не згадується і Кифа) і 3,21-22 та кінцеве підтвердження апостолом, що коринтська громада таки належить Христові, а Христос – Божий (1 Кор 3,23). Павло дає відповідь у христологічному ключі, звертаючи увагу розділеної громади на Христа розп'ятого (1 Кор 1,23). І Павло, і Аполлос – це тільки

⁶⁹ Пор. Fee. *The First Epistle to the Corinthians*, 4.

⁷⁰ Пор. Murphy-o'Connor J. *1 and 2 Corinthians* // Dunn J. D. G. (ред). *The Cambridge Companion to St Paul*. Cambridge 2003, 76.

⁷¹ Пор. Черський Я. *Вступ до книг Нового Заповіту*. Львів 1997, 81.

⁷² Там само.

⁷³ Пор. там само.

інструменти в Божих руках, за посередництвом яких Він діє. У 1 Кор 3,5-6 словами «я посадив, Аполлос поливав, Бог же зростив» Павло підкреслює, що основою всього є Христос, а не апостоли чи проповідники.

Наступна проблема спільноти у Коринті стосувалася важливості тіла. Мерфі О'Коннор зазначає, що деякі духовні люди впали в крайнощі, наголошуючи на мудрості та духові, натомість занедбуючи фізичне тіло у релігійному житті, що засуджував Павло. Для апостола наслідування Христа тілом є важливою реальністю, яка може стати свідченням для інших⁷⁴. Про це йдеться в 1 Кор 5-6. Варто виділити два основні переступи щодо тіла, зокрема сексуальні відносини з членами родини⁷⁵ (можливо, інцести), та розпусти з повіями⁷⁶. Розпочинаючи цю тему, апостол одразу ж звертається до самої розпусти (вже від 1 Кор 5,1), де говорить про неї як таку, якої немає навіть у поган: хтось взяв батькову жінку за свою. Павло апелює у цьому випадку до Писання, зокрема до книги Левіт, де забороняються стосунки зі зведеними батьками, оскільки вони стають кровними родичами⁷⁷. Різницю між матір'ю і жінкою батька (мачуха) чітко видно у Лев 18, 7-8: «Ні батька свого, ані матері своєї нагоди не відкриватимеш; вона мати твоя, нагоди її не смієш відкривати. Нагоди жінки батька твого не відкриватимеш: то батька твого нагота». Також у Лев 20,9-21, де йдеться про заборонені сексуальні стосунки, Лев 20,11 говорить про стосунки з мачухою, як ті, які вимагають кровної помсти: «Той, хто сходитиметься з батьковою жінкою, наготу свого батька відкрив він; обоє мусять бути покарані смертю; кров їхня на них».

Наступною проблемою коринтською громади є стосунки її членів з повіями. Павло ригористично засуджує будь-які виправдання на цю тему. Не можна нехтувати тілом, адже воно є цінним в очах Бога і воскресне для майбутнього життя⁷⁸. Саме тому апостол закликає коринтян тікати від розпусти та пам'ятати, що тіло кожного учасника громади – це храм Святого Духа (пор. 1 Кор 6,12-20).

⁷⁴ Пор. Murphy-o'Connor. *1 and 2 Corinthians*, 77.

⁷⁵ Батькова жінка могла бути мачуха, але згідно юдейського закону це заборонялося і вважалося розпущою. Про що детальніше видно у Лев 18, 8; 20,11. Також детальніше Пор. Perkins P. *First Corinthians*, Michigan 2012, 87.

⁷⁶ Пор. Murphy-o'Connor. *1 and 2 Corinthians*, 77.

⁷⁷ Пор. Perkins. *First Corinthians*, 87.

⁷⁸ Пор. Murphy-o'Connor. *1 and 2 Corinthians*, 77.

Також Апостол засуджує звернення християн до поганських судів, оскільки така практика була протилежною до церковного духа, вона вказувала на те, що між християнами чиниться несправедливість, яка дає привід для судових процесів між ними. Адже можливість розв'язати конфлікт самотужки стало б живим свідченням Євангелія⁷⁹.

Далі Павло розглядає питання коринтян щодо соціального стану членів громад. (1 Кор 7). Ймовірно, між коринтянами точилися дискусії щодо того, що краще: залишатися неодруженим чи засновувати сім'ю. Відповідаючи на це питання Павло закликає кожного з членів громади жити згідно покликанням до свого стану та звершувати його гідно та свято. Вказуючи на приклад свого життя, складається враження, що він вивищує неодружений стан однак він не засуджує тих, які одружуються і не вивищує тих, які залишаються неодруженими. Ключовим для Павла є «гідно та ревно триматися Господа» (1 Кор 7,35б).

У коринтян також постали проблеми, які походили з поганського середовища, про що дізнаємося у 1 Кор 8-10. Споживання ідоложертовного м'яса, як свідчить послання, було доволі актуальною проблемою громади. Одна частина, здебільшого юдео-християни, з огляду на своє походження з юдейського релігійно-культурного середовища відкидала практику споживання ідоложертовного, інша – ймовірно охрещені греки та такі ж, як і Павло, переконані юдео-християни – вважала, що, якщо ідолів немає і Бог один, то й ідоложертовне м'ясо можна споживати зі спокійним сумлінням⁸⁰. Таким чином спільнота зазнала нового поділу на «слабких» (1 Кор 8,9) та «сильних»⁸¹. Тому Павло закликає тих, які «мають знання» (1 Кор 8,10-11), не зловживали своєю свободою, щоб вона не стала причиною для падіння слабких (1 Кор 8,9), адже не знання, як правильно, а взаємна любов здатна по-справжньому будувати християнську спільноту (1 Кор 8,1б). Ба більше, Павло розширює своє

⁷⁹ Пор. Murphy-o'Connor. *1 and 2 Corinthians*, 77.

⁸⁰ Пор. Подлейський З. *Павло з Тарсу: історія апостола*. Львів 2018, 77.

⁸¹ Хоч Павло не вживає терміну «сильний» у 1 Кор, як це бачимо у посланні до Римлян (Рим 14, 1 та 15, 1), але він зрозумілий з контексту протиставлення зі «слабкими».

пояснення, пригадуючи вихід Ізраїля з Єгипту (1 Кор 10, 1-13), та прирівнюючи участь у поганських ритуалах до єднання з бісами (1 Кор 10, 16-21).

Наступні питання, які роз'яснює ап. Павло у своєму листі, – це проблеми літургійних зібрань, відповіді на які зосереджено у 1 Кор 11-14. Мерфі О'Коннор висуває припущення, що проблеми, на які Павло відповідає в листі до коринтян мають різне походження: одні з них є питаннями самої коринтської громади, які коринтяни висловили у листі до апостола (1 Кор 7,1), а інші мають своїм джерелом чутки від людей Хлої, які були свідками літургійних зібрань коринтян⁸². Одна з проблем стосувалася зовнішнього вигляду коринтян на зібраннях (1 Кор 11,2-16) – для Павла важливо наголосити на збереженні створеної Богом гармонії у світі, згідно з якою жінка є образом слави чоловіка (1 Кор 11,7). Павло таким чином не вивищує чоловіка над жінкою, як часто трактують сьогодні, а вказує на збереження цього божественного порядку, згідно яким «у Господі ні чоловік без жінки, ні жінка без чоловіка, бо так, як жінка від чоловіка, так само й чоловік через жінку, а все від Бога» (1 Кор 11,11-12). Чоловіки та жінки не можуть бути однаковими, адже створені по-різному, а тому чоловік робить те, що притаманне йому, а жінка – те, що їй.

Проблема, яку зауважили люди з Ефесу, стосувалася також святкування Господньої вечері під час Євхаристійних зібрань та розподілу страв на ній (1 Кор 11,17-34). За версією, яку підтримує Ганс-Йозеф Кляук, євхаристійна трапеза у Коринті могла відбуватися подібно до античного симпозіуму, відповідно до якого спочатку відбувалася вечеря, яка починалася пізно після обіду і тривала до пізньої ночі, а знаком переходу від завершення вечері до симпозіуму були три ливні жертви незмінашого вина трьом божествам⁸³. Припускають, що Євхаристія в Коринті мала подібну структуру, тому Коринтяни могли сприймати цю трапезу як святкову та радісну вечерю, на яку багатші люди приходили швидше, а бідні – пізніше через зайнятість своєю працею, яка тривала довше ніж у заможних.

⁸² Поп. Murphy-o'Connor. *1 and 2 Corinthians*, 79.

⁸³ Klauck H-J. «*Leib Christi*» – *Das Mahl des Herrn in 1Kor 10-12* // *Bibel und Kirche* (57) Jahrgang, 1. Quartal 1/2002, 18.

Євхаристійна жертва відбувалась після цієї вечері. Тому звернення Павла у 1 Кор 11,21-22 стосувалося радше багатих, які приходили швидше і з'їдали більшість вечері, натомість бідним, які долучалися пізніше, залишалась мала частина, а в «екстримальних ситуаціях»⁸⁴ не залишалось взагалі нічого. Цим Павло хотів звернути увагу коринтян, щоб вони керувалися любов'ю та зважали на бідних і їх дожидали. Павло стверджує, що такі вечері не є правдивою Євхаристією, бо вона повинна відбуватися у любові до ближнього, прикладом якої є любов Христа (1 Кор 11,23-25).

Надалі у 1 Кор 12-14 апостол говорить про дари, які у спільноті розподіляє Святий Дух, як хоче, і всі вони служать для збудування Церкви. Немає кращих чи гірших дарів, як і немає більше корисних чи менше корисних, подібно до членів тіла, де кожен є необхідним і цінним⁸⁵. Саме тому вивищення на основі дарів є пустим, а правдивою вершиною всякого дару є любов (1 Кор 13). До цієї частини послання детальніше звертатимемося у наступних частинах нашої роботи.

Останнім викликом, про який згадує апостол у посланні, є питання воскресіння (1 Кор 15). Із тексту відомо, що деякі коринтяни заперечували воскресіння мертвих (1 Кор 15,12), що для Павла є немислимим, адже саме воскресіння є центром християнської віри. Все ж, як зауважає Мерфі О'Коннор, Павло залишає цю тему на завершення не просто так, але з огляду на ораторські навички, які допомагають розставити правильно акценти: найважливіші речі слід згадувати на початку та наприкінці промови⁸⁶. Відтак, апостол на початку роз'яснює момент єдності церковної спільноти, а вкінці – воскресіння мертвих. Павло з обережністю підходить до цього питання, звертаючись спершу до їхнього визнання та досвіду воскреслого Христа, а згодом до логічних умовиводів. Апостол викладає дві антитези, роз'яснюючи їхні наслідки: 1) якщо коринтяни мають рацію, і немає воскресіння – відповідно Христос не воскрес і

⁸⁴ Klauck. *«Leib Christi» – Das Mahl des Herrn in 1Kor 10-12*, 18.

⁸⁵ Пор. Murphy-o'Connor. *1 and 2 Corinthians*, 81.

⁸⁶ Пор. Murphy-o'Connor. *1 and 2 Corinthians*, 82.

нічого не змінилося (1 Кор 15,12-19); 2) якщо воскресіння Христа відбулося, то і ми всі також воскресемо (1 Кор 15,20-28)⁸⁷.

На цьому етапі, підсумовуючи основну частину проблем коринтської громади, можна побачити, що здебільшого вони виникали від браку єдності у спільноті, та, мабуть, через брак взаємної любові, про що Павло неодноразово наголошує у своєму посланні. Ці відповіді Павла є не лише швидкими вказівками чи виправленнями, вони мають глибокий богословський сенс. Саме тому надалі варто дослідити одну з найважливіших тез апостола: єдність та множинність у церковній спільноті на прикладі метафори про Христове тіло.

⁸⁷ Пор. Murphy-o'Connor. *1 and 2 Corinthians*, 82.

РОЗДІЛ 2

ІСТОРИЧНО-КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ УРИВКУ 1 КОР 12,12-27

2.1. Екскурс: Метафора *σῶμα* в греко-римській культурі

Дослідники подають різні теорії походження метафори тіла, яку використовує апостол Павло у 1 Кор 12,12-27¹, однак у цій роботі опиратимемось на найбільш поширену серед науковців теорію на основі ідеї державного або з громадського суспільства, що походить із грецької філософії².

Першим, хто дав визначення метафори, є Арістотель³, він розумів її наступним чином: «Метафора – це перенесення слова зі зміненим значенням з роду на вид, або з виду на вид, або за аналогією»⁴. Сучасний філософський словник подає наступне визначення поняття метафори: «Метафора – фігура мови (або тропа), в якій слово або фраза, яка буквально позначає одне використовується для позначення іншого, тим самим неявно порівнюючи дві речі»⁵.

Отож, за допомогою такої мовної аналогії ще у грецькій політичній філософії намагалися описати функціонування суспільства та його членів, порівнюючи його з одним тілом, частини якого гармонійно взаємодіють між собою⁶. Про це читаємо у творі Арістотеля «Політика»:

Державні перевороти виникають також через надмірне вивищення [...] Достоту як тіло складається з частин і збільшується у своєму зростанні пропорційно, аби зберігалася симетрія; в протилежному випадку воно гине, коли, приміром, нога буде завдовжки у

¹ Пор. Fitzmyer J-A. *First Corinthians*. New Haven and London 2008, 475.

² Пор. Fitzmyer. *First Corinthians*, 475-476.

³ Пор. Гаврилюк А.П. *Метафора, її природа та роль у мові та мовленні* // Вісник НТУУ «КПІ» Філологія. Педагогіка 2 (2013) 29.

⁴ Арістотель. *Поэтика. Об искусстве поэзии* 21 // philologos.narod.com (17.10.2019).

⁵ Wolterstorff N. P. *Metaphor* // Audi R. (ред). *The Cambridge dictionary of philosophy second edition*. New York 2013, 562.

⁶ Пор. Adamczewski B. *Kościół jako ikona Ciała Chrystusa w Pierwszym Liście do Koryntian* // Verbum Vitae 6 (2004) 148.

чотири лікті, а решта фігури всього один лікоть. [...] Так само й держава складається з окремих частин; і трапляється, що одна з них, наприклад, маса злидарів у демократіях і в політиях, зростає, причому непомітно, і сягає небезпечної позначки⁷.

Для філософа метафора *σῶμα* відіграє важливе значення, особливо для того, щоб показати принципи функціонування держави, у якій кожен з її членів має розвиватися пропорційно.

Античний філософ-стоїк Епіктет наводить приклад метафори тіла і говорить, що якби кожен окремий член тіла був раціональним, то він розумів би, що загальне благо тіла залежить від співпраці його окремих частин. Так і в державі люди повинні розуміти, що ціле є важливіше за кожен окремо взятую частину⁸.

Також римський історик Тит Лівій, який є автором праці «Історія від заснування міста», описує історію заснування м. Рима від 753р. до Р.Х. – 9р. від Р.Х до правління Октавіана Августа. Лівій описує історію про те, що римські плебеї задумали переворот проти сенаторів. Ті ж, щоб заспокоїти народ, відправили посередником між ними і народом Мененія Агриппу. Мененій розказав народові історію, про те, як в тілі всі органи повстали проти шлунка, який нічого не робить, натомість інші все йому лише підносять. Відповідно члени тіла змовилися не подавати шлункові ніякої поживи, в результаті чого всі органи і ціле тіло померли. Звідси стає зрозумілим, що ні шлунок, ні будь-який інший орган не може сам по собі існувати, а також, що всі члени тіла працюють у злагодженості і взаємодії. Даною метафорою Мененій заспокоїв народ та примирив повстання проти сенаторів⁹.

З наведених вище прикладів, бачимо, що вживання метафори тіла у греко-римській культурі здебільшого застосовувалося для позначення держави, у якій кожен член повинен працювати на спільне благо та на зростання держави.

⁷ Арістотель. *Політика* / пер. з давньогр. та передм. Кислюка О., Київ 2000, 136.

⁸ Пор. Adamczewski. *Kościół jako ikona Ciała Chrystusa w Pierwszym Liście do Koryntian*, 149.

⁹ Пор. Тит Ливій. *Історія Рима от основания города* / пер. Смирин В.М. Т. I: Москва 1989, 297-298.

2.2. Єврейське розуміння тіла

У старозавітних текстах для позначення тіла вживається єврейський термін **בָּשָׂר** («басар» - тіло). Це поняття позначало, перш за все, цілу особу, а не лише якусь її частину. Разом з тим, термін **נֶפֶשׁ** («нефеш» – душа), також вказував на ціле людське буття, тобто, як бачимо, тіло і душа були взаємозамінними термінами¹⁰.

Розуміння тілесності в єврейській традиції з часом видозмінювалося. Перш за все, тут слід згадати переклад Септуагінти у III ст до Р.Х. (LXX), в якій через вибір певних грецьких термінів для перекладу юдейського тексту можна розпізнати вплив елленістичної культури. Термін **בָּשָׂר** у грецькому перекладі LXX виражається за допомогою двох слів: *σῶμα* («сома») і *σάρξ* («саркс»). Отже, відбулося перше розрізнення у самому значенні зовнішнього тіла. «Сома» та «саркс» мають два різних значення: «саркс» виражає тлінність людини (Бут 6,3:12-13; Іс 31,3), натомість «сома» (Бут 47,18; Прип 17,11) стосується цілісності людського буття¹¹. Наступним розрізненням, яке стало прикладом дуалізму, є розмежування фізичного і духовного, тобто тіла та душі. Як наслідок, «сома» чи «саркс» почали стосуватися лише тілесного виміру у сучасному розумінні, натомість душа (*ψυχή* – грецькою «псіхе») – духовного¹². Слід також зазначити, що у випадку повчання щодо тіла та гріхів пов'язаних з тілесністю, зазвичай вживався саме термін «сома», оскільки у біблійному розумінні гріх вражає не лише якусь частину людини, але її цілість¹³. Виразним прикладом еліністичного мислення є богослов'я Філона Олександрійського¹⁴, який чітко розрізняє душу і тіло як дві різні частини людини¹⁵.

¹⁰ Пор. Potts D. R. *Body* // Freedman D.N. (ред.) *Dictionary of the Bible*. Michigan 2000, 194.

¹¹ Пор. Sichkaryk I. *Corpo (σῶμα) come punto focale nell'insegnamento paolino*. Ph.D. Dissertation, Pontificia Università Gregoriana (Tesi Gregoriana: Serie Teologia 185), Roma 2011, 144. Для детальнішого аналізу різниці вживання цих термінів у біблійних текстах Пор. Sichkaryk. *Corpo (σῶμα) come punto focale nell'insegnamento paolino*, 144.

¹² Пор. Potts. *Body*, 194.

¹³ Пор. Sichkaryk. *Corpo (σῶμα) come punto focale nell'insegnamento paolino*, 142-144.

¹⁴ Пор. Sichkaryk. *Corpo (σῶμα) come punto focale nell'insegnamento paolino*, 141.

¹⁵ Пор. Sichkaryk. *Corpo (σῶμα) come punto focale nell'insegnamento paolino*, 135.

Синкретичні ідеї, поширені у період еліністичної культури, знецінювали тіло, пов'язуючи його зі злом, та проникали разом із філософським вченням про піднесення душі у систему мислення. Таким чином юдейське розуміння «басар» у часи Павла вже зазнало різноманітних метаморфоз під впливом грецького та азіатського вчень¹⁶. Павло як дитина свого часу вже використовує розрізнені «сома» у значенні тіла як цілісності та «саркс» як тлінної частини людини, однак він не протиставляє душу тілові, а радше виділяє її, уникаючи дуалістичного світогляду¹⁷. Для Павла неправильне «використання» власного тіла впливає на моральний стан душі, а отже, і на спасіння людини (пор. вище: згадка про проблему коринтян, пов'язану із розпустою з блудницями – пор. 1 Кор 6,15-20).

2.3. Межі тексту

Дванадцятий розділ послання до Коринтян містить у собі продовження відповідей апостола Павла на питання, про які йому писала спільнота Коринту (пор. 1 Кор 7,1), а саме – щодо духовних дарів. 1 Кор 12 можна розділити на менші частини, щоби проаналізувати розвиток Павлової аргументації щодо чергового розбрату в коринтській громаді, який стосувався дарів Духа:

1-11 – духовні дари існують і походять від єдиного джерела – від Бога;

12-27 – метафора громади як Христового Тіла;

29-31 – Бог дає різні дари, але всі – на служіння Церкві.

Отож, як бачимо, апостол бажав, щоб християни правильно розуміли походження та різницю духовних дарів, якими вони були щедро обдаровані та щоб при цьому пам'ятали, що основним джерелом їхнього походження є Той самий Дух, Той самий Господь, Той самий Бог (пор. 1 Кор 12,4-6)¹⁸. Перераховуючи різні дари, які даються кожному окремо, проте на спільну користь (пор. 1 Кор 12,7-10), Павло знову повертається до думки, що всі ці дари мають єдине походження, яким є Св. Дух (пор. 1 Кор 12,11).

¹⁶ Пор. Sichkaryuk. *Corpo (σῶμα) come punto focale nell'insegnamento paolino*, 140-141.

¹⁷ Дуалізм – це вчення грецького походження, яке протиставляє тіло духові. Детальніше про дуалізм пор. Watson R. A. *Dualism* // Audi R. (ред.). *The Cambridge dictionary of philosophy second edition*. New York 2013, 245.

¹⁸ Пор. Армор М.К. *Путеводитель по Библии Времена, сюжеты*. Донецк 2009, 253-254.

Аналізуючи центральну частину уривку 12-27, бачимо появу нового терміну *σῶμα* – «тіло», який відрізняє цей уривок від попереднього та наступного і вживається у ньому 17 разів у різних граматичних формах¹⁹. Це свідчить про те, що цей термін є ключовим в даному уривку і, базуючись на ньому, Павло вибудовує цілу структуру аргументації своєї думки щодо єдності Христового Тіла, яким є Церква²⁰. Апостол розвиває цю думку послідовно і дуже логічно, переходячи від однієї групи аргументів до іншої, кожна з яких спрямована на подолання існуючої в громаді конкуренції щодо духовних дарів. Метафора тіла з'являється як логічне продовження думки про спільне для всіх духовних дарів джерело, а саме – про Бога, Який кожному дає «виявлення Духа на спільну користь» (1 Кор 12,7). Виклад про різноманітність дарів, які отримують члени спільноти, який починається у 1 Кор 12,1-11 і продовжується у віршах 28-31, обрамлює метафору тіла, яку Павло наводить в якості наглядного прикладу функціонування коринтської громади.

Метафора становить центральну частину 12 розділу. Павло вводить її грецьким сполучником *καθάπερ* – «так само, як; подібно, як»²¹, синтаксичною функцією якого є введення нової думки на основі проведення паралелі від попереднього до наступного («один Дух – різні дари» – «одне тіло – різні члени»). Ця думка може бути розширенням попередньої, але в даному випадку її основні акценти сигналізують читачеві про зміну текстуального жанру та про певну динаміку Павлової аргументації.

Спільним елементом для обидвох перших частин 12 розділу є слово *ἓν* – один, яке вжито у 1 Кор 12,11 у відношенні до Духа (*ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα*) – «один і той самий Дух», а в уривку 1 Кор 12,12-27 цей числівник вживається аж 11 разів, з яких 4 рази у стосунку до тіла (*ἓν σῶμα*), 2 – до Духа (*ἓν πνεῦμα*), 5 – щодо

¹⁹ «*σῶμα*» – Наз. відм., сер. р., одн. (вжито 8 разів), «*σώματος*» – Род. відм., сер. р. одн. (вжито 7 разів), «*σώματι*» – Дав. Відм., сер. Р. одн. (вжито 2 рази з прийменником «*ἐν*» – *ἐν τῷ σώματι*, тобто вжито у місцевому відмінку, що означає в тілі).

²⁰ Пор. Best E. *One Body In Christ*. London 1955, 95.

²¹ Ньюман Баркли М. *Греческо-русский словарь нового завета* / ред. і перекл. Кузнецова В.Н. та ін. Москва 2012, 110.

окремого члена тіла (*ἐν μέλος*)²². Відповідно цей числівник виступає певною синтаксичною зв'язкою з попереднім текстом про дари.

У наступних віршах 28-31 апостол коротко повертається до попередньої теми про духовні дари, де в певній мірі вказує їхню ієрархію (пор. 1 Кор 12,28-31), однак у цих словах апостола ще не слід вбачати вказівку на церковну структуру. Павло радше описує різні види служіння в громаді і тут ще не йдеться про церковні уряди. Поступово Павло підводить до так званого гімну любові, в якому наголошує на любові як на основі будь-яких дарів, даних християнам. Цю тему він ґрунтує на слові «*ἀγάπη* – любов, основним чином християнська»²³, яке виразно вказує на початок нової думки ап. Павла, де автор розкриває важливість любові, адже без неї будь-який дар є нічим. І якщо любов є найвищим даром Духа, то саме вона має бути зв'язуючим елементом між членами Христового Тіла, яким є Церква.

Отож, на основі даних спостережень про переходи між різними інтонаційними забарвленнями одної і тої ж теми та на динаміку Павлової аргументації про дари у 1 Кор 12, можемо встановити межі досліджуваного нами уривку, а саме – вірші 12-27.

2.4. Структура уривку і короткий аналіз окремих частин

Жанром обраного уривку 1 Кор 12,12-27 є метафора. Її основні характеристики та використання в античності ми розглянули у підпункті 2.1. Дана метафора в еклезіологічному сенсі притаманна тільки апостолу Павлові та не спостерігається у Євангеліях чи в творах інших авторів цієї доби. В. Мак-Неб вважає, що особливою причиною, чому Павло використовує саме таку метафору, є подія його навернення, де Христос відповідає Павлові, що Він є Ісусом, Якого той переслідує (Ді 9,5), хоч Павло переслідує Церкву. Саме звідси він

²² Пор. Nestle-Aland. *Novum Testamentum Graece* 28, Greek-english New Testament, Deutsche Bibelgesellschaft, 2014, 542-543.

²³ Ньюман. *Греческо-руський словарь нового завета*, 11.

використовує це ототожнення Ісуса з його Церквою і, відповідно – Його тіла із тілом Церкви²⁴.

Таке обмежене і тимчасове використання метафори тіла вказує на те, що вона не завжди є легкою до застосування у спільноті. Проте слово «тіло» (*σώμα*) у цьому випадку співвідноситься більше зі словом душа і дух (1 Кор 12,13), аніж із головою, бо розуміння Христа, як Голови Церкви з'являється у пізніших, девтеропавлівських посланнях (пор. Еф 1,22-23 та Кол 1,17-18а). В першому посланні до Коринтян ціла спільнота розуміється як Христове Тіло, натомість у посланнях до Колосян та до Ефесян відбувається певний семантичний зсув чи навіть певне «розділення»: наголошується на тому, що Христос є головою, а громада – членами Його тіла.

Отже, ми не можемо керуватися одним і тим самим розумінням термінів голови, тіла чи членів у всіх посланнях апостола Павла, а лише в тих, де контекст передбачає саме таке розуміння.

Для детальнішого аналізу розділимо 1 Кор 12,12-27 на складові частини на основі зміни думки та використання певних словесних образів:

1 Кор 12,12-14 – наголошення на єдності тіла на основі хрещення, незважаючи на різницю походження чи соціального статусу;

1 Кор 12,15-17 – приклад про «бунт» частин тіла одних проти одних;

1 Кор 12,18-27 – гармонійна взаємодія різних частин тіла²⁵.

Починаючи від 1 Кор 12,12, апостол Павло використовує образ людського тіла (*σώμα*) як метафору для Церкви. Маючи на увазі думку елліністичних мислителів, Павло спочатку пише, що окремі члени тіла не існують для себе, але поєднані одні з одними. Хоча, як ми бачили раніше, для грецьких філософів метою цієї метафори було показати, що співпраця окремих людей та соціальних верств є вкрай важливою, і наскільки від їхнього злагодженого функціонування залежить добро держави²⁶. Він описує цю метафору у зовсім іншому значенні.

²⁴ Пор. McNabb V. O.P. *St. Paul's metaphor of «The body of Christ»* // *New Blackfriars* 13(151) 1932, 619.

²⁵ Пор. Perkins P. *First Corinthians*. Michigan 2012, 146.

²⁶ Пор. Adamczewski. *Kościół jako ikona Ciała Chrystusa w Pierwszym Liście do Koryntian*, 149.

Павло розуміє, що людське тіло, а відповідно церковна спільнота – це єдиний організм, який не можна ділити на окремі частини, адже відокремлена частина тіла помирає, не будучи в єдності з цілим тілом, яке в свою чергу із втратою якогось члена втрачає частину своїх здібностей та працездатності. Для автора людське тіло – величне творіння Боже, яке є складним у своїй структурі, проте злагодженим у своєму функціонуванні. Тому для апостола тіло це значно більше, ніж просто сума всіх частин²⁷. Тіло є обмежено поєднаним у собі і є носієм життя, тому воно здатне рости і розвиватися. Христос є сповнений Духа, тому і Церква як Його тіло є сповненою Духом, Який її оживляє.

Отже, у 12 вірші автор подає основне твердження метафори: «Так само, як тіло є одне, хоч і багато має членів, і всі члени тіла, хоч є їх і багато, становлять одне тіло, так і Христос (*οὗτως καὶ ὁ Χριστός*)». Цим висловом апостол приводить до думки, що відділити Христа від Церкви є неможливо. Господь є Тим, Хто дає тілові дух життя, яким воно існує, тому коли наше тіло втрачає цей дух, воно виглядає все ще чимось цілим, проте вже не є живим організмом²⁸.

1 Кор 12,13 «Усі бо ми хрестилися в одному Дусі, щоб бути одним тілом чи то юдеї, чи греки, чи раби, чи вільні, і всі ми були напоєні одним лише Духом» дає нам зрозуміти, хто саме є цим тілом Христовим, і як ми можемо бути до нього причетними. Оскільки апостол тут підкреслює єдність всіх членів громади, незважаючи на їхнє походження чи соціальний статус, та говорить про джерело цієї єдності, то тим самим він підводить читача до причини використання цього багаторівневого символу тіла у першому посланні до Коринтян. Тут Павло вдається до аргументу про хрещення, через яке кожна людина отримує благодать Святого Духа та стає членом Христового тіла²⁹, в якому панує рівність між усіма Його членами.

Таке визначення єдності у хрещенні є відмінним від тогочасного розуміння суспільної єдності, адже єдність через хрещення перевершує політичні, соціальні

²⁷ Пор. Мак-Артур Д. *Толкование книг Нового Завета 1-е Послание к Коринфянам*. 2005, 352.

²⁸ Пор. там само.

²⁹ Пор. Боор В. де. *Первое послание ап. Павла к Коринфянам*. Корнталь 1989, 219.

та етнічні поділи³⁰. Проте Павло, говорячи про хрещення, не акцентує свою увагу на зовнішньому обряді, а ставить акцент на дію Святого Духа. Апостол показує, що саме через Святого Духа охрещені творять єдину, органічну і священну спільноту³¹. Зрештою, апостол Павло словами «напоєні одним Духом» (1 Кор 12,13) звертається також до прикладу предків ізраїльтян «охрещених» у переході через море і напоєних духовним напоєм зі скелі – Христа (1 Кор 10,1-4)³². Така концепція є абсолютно протилежною до розуміння того, як будувалося тогочасне суспільство, оскільки до тіла тодішнього міста входили тільки його громадяни, натомість ті, хто мали інший етнічний чи соціальний статус, наприклад раби чи колишні невольники, чи іноземці, не брали участі у житті міста, а були до певної міри маргіналізованими. Отже, цими словами апостол вказує на відкрите прийняття всіх у Христове тіло, незважаючи на їхній статус, і встановлює тим самим суттєву різницю між тілом Христовим і громадським тілом³³.

Починаючи з 14 вірша, апостол розробляє відображення множинності різних членів в одному тілі, що є доволі суттєвим у цій метафорі. Зокрема, щоб донести зазначену ідею, апостол згодом використовує прийом *reductio ad absurdum*, гіпотетично представляючи іншу можливість існування тіла, яке, наприклад, складається лише з одного члена, а також він персоніфікує слабші частини і протиставляє їх сильнішим³⁴ (пор. 1 Кор 12,15-16).

Представлена Павлом абсурдність такої викривленої дійсності, де один член тіла повстає проти іншого, забезпечує живий образ метафори, а водночас може бути застосованою до тогочасної ситуації в Коринті, адже саме коринтяни як охрещені є тим тілом, про яке говорить Павло, і це занепокоєння, виражене в його словах, має бути зрозумілим для його адресатів. У такий спосіб автор стверджує про те, що кожний член є частиною тіла. На перший погляд складається враження, що він порівнює довільні складові організму, проте слід

³⁰ Поп. Perkins. *First Corinthians*, 149.

³¹ Поп. Sichkaryk. *Corpo (σῶμα) come punto focale nell'insegnamento paolino*, 223.

³² Поп. Perkins. *First Corinthians*, 149; Поп. Fitzmyer. *First Corinthians*, 477.

³³ Поп. Perkins. *First Corinthians*, 149; Поп. Fitzmyer. *First Corinthians*, 478. Детальніше про єдність Церкви на основі хрещення див. Розділ 3, п.3.2.

³⁴ Поп. Fitzmyer. *First Corinthians*, 475-476.

зауважити, що апостол спочатку порівнює дві групи органів у людині: руху (нога та рука) та чуття (слуху та зору) (пор. 1 Кор 12,15-16). Апостол немовби протиставляє між собою члени з одної і тої ж категорії. Е. Бест висуває припущення, що таке порівняння може стосуватися тих, хто має схильність заздрити особам, які є не набагато вищими за статусом, чи не дуже сильнішими, а навпаки знаходяться у рівносильній ситуації³⁵. Таким чином Павло ніби вказує коринтянам, наскільки абсурдними є їхні суперечки про перевагу одних над іншим.

Продовжуючи свої роздуми, Павло у 17-19 віршах показує, що між членами тіла обов'язково потрібно, щоб була різниця. Зокрема апостол подає декілька основних причин, чому тіло складається з різних частин: усе тіло не може бути одним членом (пор. 1 Кор 12,17;19); Бог впорядкував частини тіла, як Сам захотів (пор. 1 Кор 12,18); У цьому випадку Павло також відповідає на власні риторичні питання, поставлені у віршах 17 та 19, що також пригадує читачам, що він дотримується аргументу, висловленого у вірші 4 та повтореного в 11 вірші³⁶. Основна думка полягає в тому, що ця різноманітність є Божим задумом, тобто основний акцент стоїть на тому, що кожен член є присутнім у тілі саме через божественне розміщення, а не внаслідок спонтанного, необгрунтованого розташування, тому саме Святий Дух відіграє у цьому вирішальну роль. Американський богослов Гордон Фі зазначає, що у «коринтському контексті це, можливо, повертається назад до віршів 7-11, де Дух ці різні виявлення “розподілює кожному, як він хоче”. Як у цьому вступному параграфі, так і пізніше він повторить це у 24 та 27 віршах. Павло підкреслює, що різноманітність “багатьох частин одного тіла” є Божим задумом»³⁷.

Очевидно, що кожен член тіла має власну функцію і не може бути цілим тілом, так само і в тілі Христовому важливою є різниця у служіннях, оскільки їх різноманітність слугує для розбудови Його тіла³⁸. Риторичні питання про обмін

³⁵ Пор. Best. *One Body In Christ*, 102.

³⁶ Пор. Fee G. D. *The First Epistle to the Corinthians*. Michigan 1987, 611.

³⁷ Fee. *The First Epistle to the Corinthians*, 611.

³⁸ Пор. Генрі М. *Толкование на книги Нового Завета*. Т. V: *1 Коринфянам*. 1999, 338.

чуттєвих органів мають на меті не виявити слабкість певних членів тіла у відношенні до інших, а радше наголосити на потребі всіх членів, без яких тіло втратило б свої певні функції³⁹.

Важливо зазначити, що ці вірші переплітаються між собою тематично і концептуально: риторичне питання у 19 вірші співвідноситься із віршем 18 так само, як і питання вірша 17 стосуються віршів 15-16⁴⁰. Зокрема у вірші 17 звучить риторичне питання: «Якби все тіло було оком, де ж тоді був би слух? Якби все воно було вухом, де був би нюх?» (1 Кор 12,17), яке постає кінцевим запитанням до 15-16 віршів. Саме тому ці вірші є певним смисловим контекстом для 17 вірша. Аналогічно представлена композиція із віршем 19, де апостол ставить риторичне питання: «Якби все було одним членом, де було б тіло?» (1 Кор 12,19), яке синтаксично прив'язується до 18 вірша, у якому автор стверджує: «Таж Бог розподілив члени – кожного з них – у тілі, як хотів» (1 Кор 12,18). Як наслідок, ці питання підводять до твердження, що якби все було б одним членом, то бракувало б інших функцій у тілі. Тому Павло тут ще більше виявляє занепокоєння коринтською спільнотою, зокрема в контексті обдарування різними дарами⁴¹.

Разом з тим, 19-20 вірші не несуть нової думки, а натомість підсумовують логіку, викладену у 1 Кор 12,12-20. Зокрема вірш 20 повертається до твердження висловленого у вірші 12, про те, що єдність у тілі є важливою, незважаючи на різноманітність його членів. Е. Тізельтон вважає, що грецьке слово *μέλη* у зазначеному контексті означає не лише органи, але і кінцівки⁴². Таке зауваження є важливим з огляду на те, що підкреслюється важливість у тілі не лише життєво важливих органів, але і будь-яких кінцівок, адже без них також втрачається повноцінне функціонування цілого організму⁴³.

³⁹ Пор. Fee. *The First Epistle to the Corinthians*, 610-611.

⁴⁰ Пор. Fee. *The First Epistle to the Corinthians*, 611.

⁴¹ Пор. там само.

⁴² Пор. Thiselton A. *The First Epistle to the Corinthians*. Michigan 2000, 1005.

⁴³ Пор. там само.

Надалі, розглядаючи 21 вірш, відчитуємо нову думку апостола Павла, який пише: «Не може око руці сказати: “Ти мені непотрібна!” Чи голова ногам: “Ви мені непотрібні!”» (1 Кор 12,21). Неможливо не погодитися з Тізельтоном, що даними словами Павло дуже чітко представляє те, про що досі він говорив не так виразно. Зокрема у цьому випадку він звертає увагу не лише на слабші чи неповноцінні частини тіла, його риторика звернена вже як докір тим, які представляють себе вищими чи більш обдарованими членами спільноти⁴⁴. Персоніфікуючи тут частини тіла, він вже не поєднує чуттєве з чуттєвим і кінцівки між собою, тобто рівні частини тіла, але натомість перехресно поєднує чуттєве з кінцівками, що служить для відображення тісного стосунку між функціонально різними частинами тіла. Дослідники вважають, що це є, перш за все, вказівкою на проблему ієрархії осіб у спільноті Церкви, де нібито більш обдаровані вважали себе авторитетнішими від інших⁴⁵. Фітцмаєр припускає, що метафора ока і голови в тогочасному контексті застосовувалося для позначення лідерів у спільноті натомість рука чи нога представляли нижчі верстви населення (робітників, рабів, тощо)⁴⁶. Вірші 21-24а унаочнюють взаємозалежність різних органів, а вірші 24б-26 відтворюють три важливі думки, які доповнюють одна одну:

- 1) потвердження ролі Бога у впорядкуванні тіла (1 Кор 12,24б);
- 2) причину такого впорядкування тіла (1 Кор 12,25);
- 3) завершальне пояснення того, що всі частини тіла є взаємозалежними⁴⁷.

Саме ці нові елементи у метафорі ще раз підкреслюють необхідність різноманітності у єдності, адже органи у такий спосіб взаємодіють між собою і не можуть вважати себе незалежними від інших. Як наслідок, цю аналогію використано щодо проблеми розрізненості у спільноті, де Павло засуджує

⁴⁴ Детальніше про сучасне тлумачення та його основні аспекти пор. Thiselton. *The First Epistle to the Corinthians*, 1005.

⁴⁵ Пор. Fee. *The First Epistle to the Corinthians*, 612; Пор. Thiselton. *The First Epistle to the Corinthians*, 1005.

⁴⁶ Пор. Fitzmyer. *First Corinthians*, 480.

⁴⁷ Пор. Fee. *The First Epistle to the Corinthians*, 614.

вивищення одних членів громади над іншим. Як вже згадувалося вище, апостол у такий спосіб не визначає ієрархії, тобто вищості певних дарів, а радше докоряє особам, які вважають себе самодостатніми і незалежними, тобто вважають себе центром спільноти⁴⁸. Павло вже звертався до цієї думки у 1 Кор 11,22 в контексті про приниження бідних на Господній вечері. У зазначеній метафорі апостол знову застерігає еліту коринтської християнської спільноти від приниження бідних. У такий спосіб він надає честь першочергово нібито менш вартісним частинам тіла – тобто слабшим членам спільноти, аніж більш впливовим членам суспільства⁴⁹. На завершення Павло виступає проти поділів всередині тіла Христа, пов'язуючи їх між собою. Апостол підводить до думки, яка висвітлює основоположну взаємозалежність між усіма: «Як страждає один член, страждають усі з ним члени» (1 Кор 12,26).

У 27 вірші Павло знову повертається до думки, висловленої у 12 вірші, однак не повторює її, а розширює, утотожнюючи коринтян з Христом – тобто із тілом Христа. Апостол підводить підсумок своїх метафоричних роздумів наступним чином: «Ви ж - Христове тіло, і члени кожний зокрема» (1 Кор 12,27). Цими словами він дає чітко зрозуміти, що кожен у коринтській спільноті є частиною тіла Христа і, відповідно, як у тілі органи залежать один від одного, так і у спільноті всі її члени поєднані одні з одними⁵⁰.

2.5. Мета використання метафори Христового тіла у 1 Кор 12,12-27

Для правильного розуміння мети використання обраної метафори та її застосування саме в зазначеному контексті слід, перш за все, висвітлити центральну думку цієї метафори, а саме: усвідомлення тіла (*σῶμα*), як єдності з одного боку, і множинності з іншого та відображення основного значення цієї думки для тогочасної громади Коринта.

⁴⁸ Пор. Fee. *The First Epistle to the Corinthians*, 612.

⁴⁹ Пор. Perkins. *First Corinthians*, 150.

⁵⁰ Пор. Генрі. *Толкование на книги Нового Завета*, 338.

2.5.1. Σῶμα як єдність і множинність

Тема єдності та множинності у 1 Кор 12,12-27 розвивається динамічно, поступово змінюючи акценти між взаємопов'язаними елементами єдності і множинності організму. Якщо на початку уривку наголошено саме на єдності, зокрема у 1 Кор 12,12-13, то до кінця уривку апостол Павло розширює власну думку, зосереджуючи свою увагу на різноманітності та необхідності різних членів у одному тілі, тобто на множинності у єдності (пор. 1 Кор 12,15-27). Говорячи, про різницю між членами у тілі, апостол не має на меті принизити роль будь-якого члена громади, а хоче показати справжню цінність кожного з них. Проводячи аналогію, він говорить, що будь-який член тіла сам по собі є даремним, проте його вартість полягає саме у єдності з тілом, так і будь-який член Церкви має свою цінність у рамках спільноти⁵¹. Зазначена ідея єдності в різноманітності зустрічається не лише у 1 Кор 12,12-27, але за своїм смисловим навантаженням є ідентичною з думкою, висловленою Павлом у Рим 12,4-5⁵², де він стверджує, що кожен охрещений є членом містичного тіла Христа, і закликає членів громади до взаємоповаги та пильного виконання власного служіння.

Розгортаючи тему єдності у тілі, апостол показує ще на початку нашого уривку, що її основою є Дух (1 Кор 12,13): «Усі бо ми хрестилися в одному Дусі, щоб бути одним тілом чи то юдеї, чи греки, чи раби, чи вільні, і всі ми були напоєні одним лише Духом». Цей вірш є важливим з огляду на те, що показує нам дві перспективи для єдності спільноти в Дусі, через використання двох образів Духа. По-перше, перед нами – образ «хрещення в одному Дусі».⁵³ Ч. Талбер зазначає, що цей вираз у тому ж значенні використовується також і у Євангеліях, а саме в Лк 3,16; Йо 1,33; та в Ді 1,5;11,16⁵⁴. Другий образ представляє Духа, яким всі є напоєні⁵⁵. Тобто у цьому значенні Дух постає

⁵¹ Пор. Кинер К. *Библейский культурно-исторический комментарий* (Енциклопедия християнства ч.2 Новый Завет) / перекл. Платунова А.П., ред. Ороховатская Р.З. Санкт-Петербург 2005, 409.

⁵² Пор. Liubinskas S. *The body of Christ in mission Paul's Ecclesiology and the Role of the Church in Mission // Missiology: An International Review* 41 (4) 2013, 407.

⁵³ Пор. Talbert C.-H. *Reading Corinthians*. Georgia 2002, 107.

⁵⁴ Пор. там само.

⁵⁵ Пор. там само.

центром, джерелом, до Якого кожен може звертатися, еднаючись в одній спільноті. У даному випадку також можна навести паралель з Йо 7,37-39, де автор описує спраглисть, яку можна втамувати Святим Духом. Як наслідок, ці два образи показують діяльну присутність Духа у кожному окремому члені громади, а разом з тим – Духа, Який єднає їх між собою, тобто єдність у Святому Дусі є як внутрішньою, так і зовнішньою у відношенні до вірних. У 1 Кор 12,27 Павло робить доволі чіткий наголос на такій же єдності, подаючи перехід від горизонтальної єдності між членами Церкви до вертикальної – з Богом у Христі⁵⁶.

Апостол робить перехід від єдності до множинності та виступає проти відділення чи індивідуалізації окремих членів тіла. Вихідною є думка про єдність, однак вона містить у собі вкрай важливу інтенцію – множинність членів у спільноті є необхідною і цінною. Апостол наводить цю аналогію саме для відображення взаємності (пор. 1 Кор 12,14-22) та поваги (пор. 1 Кор 12,23-26), які повинні наповнювати кожного члена церковної спільноти⁵⁷.

Ця єдність у різноманітності, очевидно, містить небезпеки та труднощі. Саме тому автор розвиває у зазначеному уривку тему множинності в декількох її аспектах, переплітаючи зі згаданими думками про взаємність та повагу. Цими аспектами є приниження одних та вивищення інших⁵⁸. У даному випадку Павло спершу наголошує на тому, що тіло складається з різних членів, де виглядає, що деякі з них є слабшими, або і взагалі непотрібними. Однак апостол одразу ж виступає проти такого розуміння множинності, де приниження окремих членів є недопустимим. Ці частини тіла є необхідними і не менш цінними для органічного функціонування, адже їхня відсутність або нехтування призводить до руйнування єдності всього тіла назагал.

По-друге, апостол звертається до іншої частини організму – тих членів, які вважають себе першими та найважливішими, тобто тих, які мають до певної міри

⁵⁶ Пор. Liubinskas. *The body of Christ in mission Paul's Ecclesiology and the Role of the Church in Mission*, 407.

⁵⁷ Пор. Liubinskas. *The body of Christ in mission Paul's Ecclesiology and the Role of the Church in Mission*, 407-408.

⁵⁸ Пор. Fee. *The First Epistle to the Corinthians*, 614.

«комплекс вищості»⁵⁹. Павло засуджує таку поведінку, адже у множинності тіла немає вищих чи нижчих частин, але всі мають свою роль і призначення. Це виходить із органічного впорядкування, задуманого Богом, оскільки різноманітність є даром для організму, як так само і для Церкви.

У темі множинності єдиного тіла також постає декілька важливих думок. Павло наголошує на правильному розумінні різноманіття. Кожен член, об'єднаний з іншими Святим Духом, має свою роль і саме нею повинен підтримувати та доповнювати іншого: око повинно підтримувати руки, а голова – ноги⁶⁰. Нездорова індивідуалізація чи відокремлення якоїсь частини призводить до її непридатності та повільного вмирання.

Таким чином, ця множинність у єдності полягає насамперед у взаємозалежності та рівності частин тіла⁶¹. Різноманітність вказує не на самостійність та незалежність, а на солідарність: «І як страждає один член, страждають усі з ним члени; і як один член у славі, радіють з ним усі члени» (1 Кор 12,26). Коли якийсь член тіла зазнає страждань чи якогось болю, то цей біль відчуває все тіло. Це є ще одним свідченням про тіло як єдність, яка складається з різних частин.

2.5.2. Значення метафори Христового Тіла для коринтської громади

Наскрізною темою першого послання до Коринтян є єдність. Саме на неї апостол звертає найбільше уваги. Павло, який бажає припинити внутрішні міжусобиці і поділи в громаді (пор. 1 Кор 1,11-12), використовує різні методи для того, щоб розкрити коринтській спільноті зміст єдності християнської громади і значення у ній кожного вірного. Упродовж послання він зображає Церкву по-різному: спершу як Божу ниву, Божу будівлю (пор. 1 Кор 3,9), згодом називає її Храмом Божим (пор. 1 Кор 3,16-17), однак вершиною цих образів є представлення Церкви як Христового Тіла (пор. 1 Кор 12,12-27).

⁵⁹ Поп. Rensburg J. *The Church as the Body of Christ* // In die Skriflig 22 (86) 1988, 8-9.

⁶⁰ Поп. Rensburg. *The Church as the Body of Christ*, 9.

⁶¹ Поп. Horton S. *1 and 2 Corinthians*. Springfield 1999, 66.

В аналізі значення метафори тіла Христового як Церкви і її використання для коринтської громади слід бути обачними у відділенні особистого занепокоєння Павла від можливих занепокоєнь, які випливають із самої метафори. У даному випадку Гордон Фі вважає, що Павлове занепокоєння стосувалося різноманітності у громаді з одного боку та взаємозалежності у тілі – з іншого⁶². Із цього випливають також два важливі аспекти щодо відносин у спільноті: 1) необхідне більше прийняття різновидів дарів у Церкві та 2) припинення нехтування іншими членами, як менш важливими⁶³. Адже, особливе зосередження на якомусь одному дарові руйнує різноманітність, закладену Богом у тілі, як і нехтування іншими членами громади руйнує єдність у Христовому Тілі, тому апостол закликає не нехтувати іншими, а приймати кожного з його особливими дарами для розбудови Його Тіла.

У такий спосіб, Павло намагається показати коринтській громаді, що поділи у спільноті не є нормою життя. Апостол має на меті вказати на те, щоб вони почували себе частиною великого церковного організму, яким є Тіло Христове. У це тіло ми входимо як окремі члени людського організму, у якому, відсутність якогось члена завдає непоправної шкоди цілому організмові. Говорячи про це поєднання членів у тілі, апостол має на меті усунути поділи у коринтській громаді. Як Христос – неподільний, так і християни не можуть ділитися на основі тих чи інших факторів, але перебувати в союзі любові між собою. Єднання з Христом, яким живе коринтська громада разом з іншими в Христовому Тілі, яким є Церква, не обмежується тільки земним життям. Апостол вказує цій спільноті, що вони повинні усвідомити себе єдиною Церквою і спільно прямувати та надіятися на небесне Царство, адже Павло сказав: «Коли ми надіємося на Христа лише в цьому житті, то ми – найнещасніші з усіх людей» (1 Кор 15,19). Цим словами дає зрозуміти, наскільки важливо є уповати на Христа не лише під час земного життя. Христос, який цілковито увійшов у небесне Царство, дарує цю надію і коринтянам, щоб вони у своїй єдності були поєднані

⁶² Пор. Fee. *The First Epistle to the Corinthians*, 616.

⁶³ Пор. там само.

з Ним разом у небі. Ця надія на вічне сопричастя з Христом і Отцем має великий вплив на теперішнє життя громади і дає здатність переносити труднощі і страждання⁶⁴. Тому завдання збереження єдності носить не лише еклезіальний, але й есхатологічний характер і є актуальним як тепер, так і в майбутньому житті.

На підтвердження своїх слів апостол подає напрямні, на основі чого громада має бути єдиною. Першим аспектом є хрещення, адже усі ми «хрестися в одному дусі, щоби бути одним тілом[...]» (1 Кор 12,13) і цим одним Духом всі є напоєні. Це є основа, за допомогою якої вірні стають членами Христового тіла, тому апостол, навівши ці аргументи, показує громаді, що бути членом Христового Тіла означає перебувати у спільноті та служити тим даром, який кожен член отримав від Бога. Лише так є можливим подолати всі незгоди, які виникають на шляху становлення коринтської громади. Павло прагне гармонії у громаді і разом з тим вважає, що різниця між членами тіла повинна мати у громаді місце, адже саме тоді кожен зможе вільно виражати свої переконання та думки⁶⁵.

Отже, ця метафора тіла мала для коринтян важливе значення, оскільки відкривала їм правду про те, що немає кращих чи гірших служінь у спільноті, як і немає вищих і нижчих станів, але всі є важливими і необхідними у будівництві Христового тіла. Правдива єдність не містить приниження чи вивищення, яка неодноразово спостерігалась поміж коринтянами, а навпаки – взаємопідтримку, рівність і любов. Невипадково апостол розміщує в листі гімн любові безпосередньо після метафори тіла, яка є метафорою про єдність у різноманітності та різноманітність у єдності. А про саму любов він говорить як про шлях (*ὁδός* – 1 Кор 12,31), тобто коринтяни, охрестившись і ставши Христовим тілом, мають перед собою дорогу любові, якою мають крокувати і в якій повинні зростати щодня.

⁶⁴ Пор. Папська біблійна комісія. *Богонатхненність і правда Святого Письма*. Львів 2018, 122.

⁶⁵ Пор. Прайер Д. *Первое послание к Коринфянам*. Санкт-Петербург 2002, 35.

РОЗДІЛ 3

ПАВЛОВЕ БАЧЕННЯ ЦЕРКВИ НА ОСНОВІ МОДЕЛІ КОРИНТСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ

Розуміння Церкви постійно набирає нових рис, оскільки залежить від розвитку тенденцій у світі. Століття за століттям погляди, як і розуміння суспільного устрою та ролі Церкви, змінюються. Якщо віра і присутність Церкви донедавна відігравали одну з найважливіших ролей у житті людини, то сьогодні вони переживають період турбулентності. Постають питання щодо розуміння єдності та динамічності Церкви. Метафора Церкви як Христового Тіла, яку Павло використовує у 1 Кор для полагодження міжособного конфлікту в громаді, може послужити відповіддю на важливі питання розуміння ідентичності Церкви в сьогоденні.

3.1. Церква як спільнота окремих членів Тіла Христового (1 Кор 12,27)

3.1.1. Розвиток концепції Церкви як Тіла Христового

Для розуміння Церкви історично використовували різноманітні метафори, які слугували для наближеного окреслення її природи. Метафора Тіла Христового як одна з чільних розвивалася в різних періодах з відмінними наголосами. Для нас важливо провести лінію від розуміння метафори Церкви як Христового Тіла тіла у Першому посланні до Коринтян сучасного сприйняття Церкви, яке черпає з богослов'я апостола. Можна виділити такі три основні етапи: від апостольських часів до схоластики (I-XIII ст.), від схоластики до модерну (XIII- сер. XX ст.) та від Другого Ватиканського собору і надалі (від сер. XX ст.- до сьогодення).

Перший етап стосується вживання метафори в листах апостола Павла та згодом – у святоотцівській спадщині. Апостол використовує цей термін в декількох різних значеннях: а) христологічному – у відношенні до фізичного тіла

Христа, а особливо в Його воскреслому стані (Рим 7,4); б) еклезіологічному – у розумінні Церкви як Христового Тіла (1 Кор 12,27); в) євхаристійному – у значенні Євхаристії як Тіла Христового (1 Кор 10,17). Вживання цих значень є samozрозумілим для громад, до яких звертається Павло, тому автор вільно переходить від одного значення до іншого без детальних роз'яснень цих термінів¹.

Кирило Говорун у своїй дисертації зазначає: «Хоча Писання говорить про церкву як про “тіло Христове” не так часто, як, приміром, про «царство Христове», у пізнішій богословській літературі саме перший вираз став найпопулярнішою метафорою»². У добу вселенських соборів метафора тіла зберігала своє значення, підтримуючи єдність цих трьох аспектів. Таке використання служило не лише богословським образом, але й практичним – для залагодження суперечок та подолання розбіжностей³. Св. Василій Великий, наприклад, звертався до метафори тіла, коли намагався зцілити розриви, завдані Церкві аріанською суперечкою:

Адже той самий Господь, який відділив острови від материка морем, поєднав острівних християн із материковими християнами любов'ю. Ніщо, браття, не відокремлює нас одне від одного, крім лише зумисного відчуження. Ми маємо одного Господа, одну віру, одну надію... Руки потребують одна одної. Ноги надають стійкості одна одній. Очі отримують ясне бачення у спільній згоді⁴.

Таке значення Тіла Христового зберігалось в святоотцівський період і до XI-XII ст. В XI ст. виникла контраверсія Беренгара Турського про містичне і реальне Тіло Христа. Внаслідок цього Церква ідентифікувала фізичне тіло Христа з Євхаристією та встановила розрізнення між тілом Христа у Євхаристії та тілом

¹ Пор. Зизиулас И. *Общине и инаковость*. Москва 2012, 374.

² Говорун К. *Теоретичні засади православної Еклезіології у її історичному розвитку*. Докторська дисертація, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова 2019, 38.

³ Пор. Говорун. *Теоретичні засади православної Еклезіології у її історичному розвитку*, 39.

⁴ Говорун. *Теоретичні засади православної Еклезіології у її історичному розвитку*. Цит. за: Halton T. P. *The Church*. Wilmington 1985, 53-54.

Христа – Церквою за допомогою означень *verum* та *mysticum*. Отже, Євхаристія – це *verum corpus*, а Церкву означили як *corpus mysticum*⁵.

Згодом, у схоластичну добу, вчення про тіло Христове набувало щораз іншого значення. Згадані три аспекти – еклезіальний, христологічний, євхаристійний – були розмежованими і автономними у своєму розумінні. Поняття «містичне Тіло Христове» стосувалося тільки Церкви. Яскравим прикладом такої схоластичної думки є св. Тома Аквінський, який, хоч і не мав якогось окремого трактату щодо Церкви, все ж розглядав її через призму всього богослов'я того часу. Трактуючи образ Церкви як Тіла Христового, він розкриває його у світлі христології та сотеріології, керуючись думками апостола Павла. Проте Тома використовує до вислову Тіло Христове слово містичне, яке західна традиція почала використовувати від XI ст. Цим терміном до середини XIX ст., особливо під впливом суперечок між протестантизмом і католицькою Церквою, звертали особливим чином увагу на реальній присутності Христа у Церкві⁶. Відтоді термін Містичне тіло Христа почало використовуватися тільки в стосунку до Церкви у духовному значенні. Як наслідок, вживання терміна «Тіло Христове» вже розумілося не в категорії цих трьох напрямних, а радше в чітко окресленому одному.

Триденційський собор (1545-1563рр.) не зосереджувався на еклезіологічних питаннях, зокрема і на образі Церкви як тіла Христового, адже більше орієнтувався на суперечки з протестантами стосовно первородного гріха, оправдання вірою, святих Таїнств та Святого Письма⁷. Проте, як зауважує о. Михайло Димид, ідеями розвитку тридентського вчення займалися такі святі як Петро Канізії та Роберт Беллярмін, які розкривали його у своїх катехизмах. Особливу популярність у XVI ст. здобули Беллярмінові «Контроверсії»⁸, у яких Церква представлена як «спільнота всіх вірних, які ісповідують ту саму віру і

⁵ Пор. Hahnenberg E. *The Mystical Body of Christ and Communion Ecclesiology Historical Parallels* // *Irish Theological Quarterly* (2005) 70, 7.

⁶ Пор. Димид М. *Херсонеське Таїнство свободи*. Львів 2007, 140-141.

⁷ Пор. Димид. *Херсонеське Таїнство свободи*, 151-152.

⁸ Пор. Димид. *Херсонеське Таїнство свободи*, 152.

приймають ті самі таїнства під владою істинних пастирів, а особливо Римського єпископа, заступника Ісуса Христа на землі»⁹. Таким чином у цей час зверталась особлива увага на ієрархічну структуру Церкви, а не на її внутрішній стан.

Це визначення панувало до XIX ст., аж поки такий дослідник як Йоган Адам Мьолер почав відновлювати бачення Церкви, вдаючись до біблійних та святоотцівських джерел. На його думку, Церква – це не просто носій таїнства віри, але вона сама є аспектом цього таїнства. Відтак, не потрібно зводити Церкву лише інституційних структур, адже вона є чимось значно більш сенсовним¹⁰. Мьолер поставив підставове питання для наступних досліджень, а саме: «Який є взаємозв'язок між цими двома вимірами Церкви тобто Церква як Тайна та її історичні виміри?»¹¹. Пізніше його ідеї розвивали єзуїти Жан Перон, Карло Пассалья, Жан Батіст Франзелен, Матіас Йозеф Шеебен¹². Особливо активно до розвитку такого образу Церкви доклався Матіас Йозеф Шеебен, який був послідовником Мьолера і виклав розуміння Церкви як Тіла Христового у своїй книзі «Таємниці християнства», хоч його думки і піддавались критиці, все ж були зарахованими до здорової еклезіологічної думки¹³.

Перший Ватиканський собор (20 червня 1868р.) в проекті декрету про Церкву, який мав бути розглянутим на соборі, також містив у собі тему про містичне Тіло Христа. Цей документ уклав Клемент Шредер (певний період співпрацював з Мьолером), перший розділ якого мав назву «Церква є містичне Тіло Христове». Там знову піднімалося питання щодо Церкви як Тіла Христового. Багатьом учасникам собору не сподобалось таке формулювання, тому значна частина учасників виступила проти нього, а деякі навіть висували припущення, що у ній приховано небезпечний еретичний зміст¹⁴. Саме тому в післясоборовий період це вчення не набуло достатнього розголосу. Анрі де Любак щодо масштабів дослідження цієї метафори у той час пише, що богослов

⁹ Димид. *Херсонеське Таїнство свободи*. Цит. за: *Catechismo Maggiore promulgato da San Pio X*. Milano 2003, 150.

¹⁰ Пор. Любак А. де. *Роздуми про Церкву*. Київ 2010, 72-73.

¹¹ Hahnenberg. *The Mystical Body of Christ and Communion Ecclesiology Historical Parallels*, 7.

¹² Пор. Любак. *Роздуми про Церкву*, 73.

¹³ Пор. там само.

¹⁴ Пор. Любак. *Роздуми про Церкву*, 73-74.

Брюмер «подав у своїй праці зовнішній опис Церкви та зауважив, що далі слід було розглянути її зсередини та в її ставленні до Христа, однак із чотирьохсот тридцяти чотирьох сторінок він лише пів сторінки присвятив викладу цієї ідеї»¹⁵. Отож, бачимо, що ідея Церкви як містичного Христового Тіла згадувалась творах про Церкву тільки побіжно, не вдаючись у деталі, або тільки у доповненнях. Зрештою тлумачення згаданого поняття залишилося більше в метафоричному значенні.

Розвиток цієї концепції почав змінюватися на початку 20 ст., як зауважують дослідники, що в період з 1920-1925рр. було видано стільки статей та публікацій стосовно теми Тіла Христового, що прирівнювалося до кількості всіх статей за 25 років до того¹⁶. У цей період активно писали свої роботи Романо Гвардіні, Анрі де Любак, Луї Буйер, Жан Данілу. Вони піднімали ранньохристиянські теми щодо Церкви. Цю ідею поширювали також Еріх Пшивара, Ів Конгар та інші¹⁷.

Останнім важливим кроком у розвитку розуміння Тіла Христового до Другого Ватиканського собору є енцикліка папи Пія XII «*Mystici Corporis Christi*» (1943). Папа перш за все підвищив значення метафори Тіла Христового, зазначаючи, що немає більш величного опису Церкви, аніж «Містичне Тіло Христа»¹⁸. Хоч римський понтифік і намагався гармонізувати тогочасні погляди богословів, все ж основний наголос було поставлено на юридичній силі Церкви, аніж на її переосмисленні. Відповідно нечіткість у співвідношенні видимої і невидимої Церкви як Тіла Христового залишилася¹⁹. Важливим у цьому випадку є усвідомлення приналежності до інституції Тіла Христового, що ставало можливим лише через Хрещення.

Надалі ця інституційна модель була змінена відповідно до духа Другого Ватиканського собору, що відкрило шлях до переосмислення метафори Тіла Христового у Церкві.

¹⁵ Любак. *Роздуми про Церкву*, 73.

¹⁶ Поп. Hahnenberg. *The Mystical Body of Christ and Communion Ecclesiology Historical Parallels*, 9.

¹⁷ Поп. Hahnenberg. *The Mystical Body of Christ and Communion Ecclesiology Historical Parallels*, 10.

¹⁸ Поп. Пій XII. Енцикліка *Mystici corporis*. Рим 1943, 13.

¹⁹ Поп. Hahnenberg. *The Mystical Body of Christ and Communion Ecclesiology Historical Parallels*, 12-13.

3.1.2. Сучасне розуміння концепції Церкви як Тіла Христового

Перш ніж перейти до аналізу відображення Церкви як Тіла Христового у контексті Другого Ватиканського Собору, звернемося до означення Церкви як Народ Божий та Тіло Христове, яке пропонує Ганс Кюнг²⁰. Ці два терміни не є протилежними, але взаємодоповнюючими, оскільки «тільки в контексті ідеї Народу Божого Церква може сприйматися правильно як Тіло Христове»²¹. Відповідно серед різноманітних можливих аспектів, які виходять з цієї метафори, виокремимо два найбільше чіткі, а саме: солідарність між членами Церкви та її динамічна природа.

Першою тезою є відображення солідарності між усіма членами Тіла – Церкви Христової. Кожна особа, яка прийняла у своє життя Христа, стає частиною великої християнської ойкумени, а відповідно стає священником, царем та пророком із Хрещення. Це царське священство є важливим з огляду на місійність та функціональність людини у Церкві. Апостол Павло робить наголос на важливості кожного: «Кожне тіло, складене та споєне всякою в'яззю допомоги, згідно з відповідним діянням кожного члена, від нього бере зріст на будувannya самого себе в любові» (Еф 4,16), а у першому посланні до Коринтян автор пише: «Так само, як тіло є одне, хоч і багато має членів, і всі члени тіла, хоч є їх багато, становлять одне тіло, так і Христос» (1 Кор 12,12). Тіло не змогло б добре працювати без будь-якої частини, тому й постає необхідність солідарності, яка є важливою у будь-які часи. «Як страждає один член, страждають усі з ним члени; і як один член у славі, радіють з ним усі члени» (1 Кор 12, 26). Очевидно, у Церкві йде мова про єдність у любові, що апостол згадує одразу ж у наступній главі послання (1 Кор 13). Павло робить основний акцент на єдності спільноти у Христі і з Христом²². Другий Ватиканський Собор по-особливому наголошує на цій солідарності всередині Церкви: «Силою цієї католицькості кожна частина Церкви приносить свої дари іншим частинам та

²⁰ Пор. Кюнг Г. *Церковь*. Москва 2012, 307.

²¹ Кюнг. *Церковь*, 308.

²² Пор. Hanna J. K. *Giving Voice to the Mystical Body of Christ as a Definition of the Church* // academia.edu (1.05.2020).

всій Церкві, тож як її цілість, так і окремі частини зростають завдяки всім тим, що взаємно обмінюються дарами і спільно прагнуть до повноти в єдності»²³. Саме взаємозалежність між членами Церкви здатна творити цілісну і правдиву спільноту в любові.

Апостол виразно пояснює роль кожного, вказуючи, що тіло за своєю природою складається з багатьох членів, і кожна частина є унікальною: «Коли б нога сказала: “Я не рука, отже, не входжу у склад тіла”, - то хіба через те не належала б до тіла?» (1 Кор 12,15). Таким чином, кожен несе свою унікальну місію в Церкві. Ієрархічна частина виступає одним із членів, бо Господь мудро розділив члени: «Якби все було оком, де ж тоді був би слух?» (1 Кор 12,17). Церква виступає об'єднувальним елементом – Тілом, простором, де кожна особистість може знайти себе. У цьому випадку важливо не впасти у дві крайності: або у крайній індивідуалізм, або у комунітаризм²⁴, оскільки особа з еклезіологічної перспективи зберігає свою ідентичність та водночас формує себе і спільноту.

Другий аспект образу Церкви як Тіла Христового – динамічність. Розглядаючи Церкву як зі структурної, так і з духовної точки зору, бачимо її постійний розвиток. Тому Соловйов щодо першої позиції пише: «Це Тіло Христове, що спершу було малим зачатком у формі нечисленної громади перших християн, помалу росте й розвивається, щоб у кінці часів обійняти собою все людство і всю природу в одному вселенському боголюдському організмі»²⁵. Натомість щодо другої позиції він зазначає, що як тіло розвивається, змінюється і вдосконалюється, так і Церква перебуває в постійному процесі зростання²⁶. У всіх своїх виявах Церква перебуває у постійному динамічному процесі. Щоразу, коли відбуваються зміни у суспільстві, саме спільнота вірних намагається реагувати і відповідати на потреби людства.

²³ II Ватиканський Собор. Догматична конституція про Церкву *Lumen Gentium*. Львів 2014, 13.

²⁴ Франциск. Апостольське повчання *Evangelii Gaudium*. Львів 2014, 2.

²⁵ Соловйов В. *Про Вселенську Церкву*. Нью-Йорк-Київ 2000, 59.

²⁶ Пор. Соловйов. *Про Вселенську Церкву*, 60.

Найбільш важливий приклад такого розвитку є Другий Ватиканський Собор, на якому відкинуто всі страхи і розпочато цілком протилежну політику – відкритості до людей, до інших релігій, повернення *ad fontes* та спрощення нашарувань. Церква за своєю природою не може бути статичною, адже ці зміни і розвиток відбуваються за посередництвом Святого Духа, про що *Lumen Gentium* зазначає: «А щоб ми у Ньому постійно оновлювалися (пор. Еф 4,23), Він дав нам від Духа свого, який, один і той самий у Главі і його членах, так оживляє, єднає і рухає все тіло, що його діяння Святі Отці могли порівняти з тим діянням, що його виконує в людському тілі начало життя, тобто душа»²⁷. Це протистоїть розумінню Церкви лише як культу, обряду чи певного «середовища відправ»: «Хоч літургійний культ і є невід’ємним елементом, без якого Церква не може існувати, істинна природа Церкви – це нове життя людини у Христі»²⁸.

Отже, образ Церкви як Тіла Христового після Другого Ватиканського Собору відкриває перед нами дві основні перспективи, через які можемо вказати на такі аспекти як: солідарність чи єдність спільноти вірних та постійний динамізм Церкви. Перед кожним із цих факторів постають виклики сьогодення. На противагу солідарності, яка завжди служить добру спільноти та допомагає людині розвиватися, постає позиція крайнього індивідуалізму та акценту на власній особі, без зацікавлення у спільнотному житті – Церкві, або ж інша крайність – розчинення серед інших, загубивши власну ідентичність та свободу. Кожна людина є членом Христового тіла і покликана здійснювати свою незамінну функцію. У живому тілі жоден член не може бути пасивним, а навпаки – активно співпрацює задля добра Церкви. Зрештою, «все тіло містить у собі закон розвитку і постійного росту»²⁹, де місійна діяльність має важливу роль як для внутрішнього, так і зовнішнього життя у великій ойкумені.

²⁷ *Lumen Gentium*, 7.

²⁸ Димид. *Херсонеське таїнство свободи*, 25.

²⁹ Водопівець І. *Еклезіологія*. Рим-Львів 1994, 82.

3.2. Єдність Церкви на основі хрещення в одному Дусі (1 Кор 12,13)

3.2.1. Рівність у Хрещенні

У традиції Церкви Хрещення завжди зберігає важливе місце у житті та діяльності спільноти. Основи розуміння Хрещення заклав Христос своїм закликом: «Ідіть, отже, і зробіть учнями всі народи: хрестячи їх в ім'я Отця і Сина і Святого Духа» (Мт 28,19). Також апостол Павло неодноразово у своїх посланнях говорить про важливість Хрещення та прийняття його для оновлення життя (Рим 6,3-4). Надалі слід розглянути основні аспекти богослов'я Павла щодо розуміння Хрещення у церковній спільноті, а згодом виділити його центральні напрямні, які стали фундаментом для богословського самоусвідомлення Церкви сьогодні.

Апостол у своїх посланнях розвиває два богословські елементи Хрещення, що знаходимо у Рим 6,3 та 1 Кор 12,13³⁰. Отже, у посланні до Римлян Павло звертається до вірних наступними словами : «Чи ж ви не знаєте, що всі ми, що в Христа Ісуса охрестилися, у смерть його хрестилися?». В уривкові ж до Коринтян Павло зазначає: «Усі бо ми хрестилися в одному Дусі, щоб бути одним тілом чи то юдеї, чи греки, чи раби, чи вільні, і всі ми були напоєні одним лише Духом» (1 Кор 12,13). Ці два аспекти доповнюють і творять одну неповторну богословську ідею.

Якщо уривок до Римлян представляє Хрещення як відродження, яке людина приймає, переходячи від смерті до життя³¹, то у Першому посланні до Коринтян основна думка полягає у тому, що через Хрещення в одному Дусі ми стаємо одним Тілом з Христом. У цій роботі важливим є саме другий аспект Хрещення, який виступає центральним для розуміння Церкви у контексті метафори Тіла Христового.

Через Хрещення людина стає членом Тіла Христового, яким є Церква. Відтак, вона осягає до певної міри вертикальний та горизонтальний виміри єднання: вертикальний – з Господом та горизонтальний – зі спільнотою вірних.

³⁰ Пор. Кюнґ. *Церковь*, 280.

³¹ Пор. Кюнґ. *Церковь*, 285-286.

Ганс Кюнг щодо спільного виміру зазначає: «Хрещення ніколи не є виключно індивідуальним актом, який заторкує лише Христа й охрещеного. Вірний не хрестить себе сам, його хрестить спільнота, і він хреститься для спільноти. [...] Хрещення означає прийняття у спільноту»³². У богослов'ї Павла відображається важливий елемент: Христос і віра стають понад Законом (Гал 3,1-25), відтак кожен вірний одягається в Христа (Гал 3,27)³³. Це вказує перш за все на рівність всіх вірних, тобто через Хрещення християни не просто входять у спільноту, але стають цією спільнотою, відповідно Хрещення змиває різницю між етнічним походженням християн та дозволяє бути єдиними незалежно від походження. Про цю рівність Павло свідчить у 1 Кор 12,13, де говорить, що «чи то юдеї, чи греки», через хрещення стають членами Тіла Христового, а також у Гал 3,28, де всі є одним у Христі.

Така позиція є безперечно актуальною сьогодні, адже в апостольські часи важливо було створити та зберегти відкритість Церкви до всіх народів і станів. Церква ж як органічне, живе і діяльне Тіло Христа наголошує на важливості і навіть необхідності різноманіття всередині, яке тільки збагачує її. Другий Ватиканський Собор, зокрема, звертається до метафори Тіла Христового в контексті Хрещення у трьох основних аспектах: перш за все – це таїнственна участь кожного вірного через Хрещення у Тілі Христовому – Церкві; далі – це важливість всякого служіння вірних на основі царського священства, даного у Хрещенні; третій аспект більш інституційного характеру – важливість партикулярних Церков у формуванні та збереженні цілісності Церкви як Тіла Христового.

Варто взяти до уваги Догматичну конституцію про Церкву *Lumen Gentium* Другого Ватиканського собору, яка про участь вірних у Тілі Христа зазначає: «Даруючи Духа свого, Він [Син Божий] братів своїх, з усіх народів зібраних, таїнственно зробив своїм Тілом. У цьому Тілі життя Христове поширюється на вірних, які через таїнства – сокровенно, але й реально – єднаються із Христом,

³² Кюнг. *Церковь*, 286-287.

³³ Пор. Кюнг. *Церковь*, 288.

що зазнав страстей і прославився»³⁴. Надалі конституція говорить словами апостола Павла, ототожнюючи Церкву з Тілом Христовим та зазначаючи, що подібно до людського тіла, вона має також різноманіття обов'язків і членів, головою якого є Христос³⁵.

Окрім того, серед документів Другого Ватиканського Собору важливе місце має також декрет про місійну діяльність *Ad gentes*, який потверджує той момент, що через Хрещення усі народи долучаються до Тіла Христового: «Тож нехай усі, спізнавши Його через проповідування Церкви, навернуться і через Хрещення з'єднаються з Ним і з Церквою, яка є його Тілом»³⁶. Це, отже, найперше затверджує рівність всіх народів, покликаних творити єдину Церкву. Через Хрещення кожен вірний входить у вселенську спільноту, ототожнюючи себе з Тілом Христа і водночас через царське священство покликаний служити своїм станом.

Про рівність вірних у служінні згадується у декреті про служіння і життя пресвітерів *Presbyterorum ordinis*. Цей документ власне живить думку про рівність зверненням до обов'язків у Церкві, що має своє органічне функціонування як і людське тіло, у якому кожен орган живить і підтримує інший, будучи залежним від нього. Саме тому декрет, розпочинаючи вести мову про пресвітерське служіння, зазначає: «Отже, немає такого члена Тіла, що не брав би участі в місії всього Тіла, бо кожен повинен святити Ісуса у своєму серці й духом пророчим давати свідчення про Нього»³⁷. Надалі документ стверджує, що не може кожен виконувати ту саму функцію (1 Кор 12,28), а тому деякі з вірних покликані бути служителями³⁸. Важливо, що разом з тим не применшується важливість інших членів Тіла. Це великий крок повернення до богословської думки апостола Павла, адже, як вже було проаналізовано в розвитку метафори в історії Церкви, таке цілісне розуміння цінності і рівності

³⁴ *Lumen Gentium*, 7.

³⁵ Пор. там само.

³⁶ II Ватиканський Собор. Декрет про місійну діяльність Церкви *Ad Gentes*. Львів 2014, 7.

³⁷ II Ватиканський Собор. Декрет про служіння і життя пресвітерів *Presbyterorum ordinis*. Львів 2014, 2.

³⁸ Пор. *Presbyterorum ordinis*, 2.

вірних, незалежно від їхнього стану і походження, неодноразово було втраченим. Дух оновлення Другого Ватиканського Собору істотно вплинув на повернення *ad fontes* також і в цьому питанні.

Конституція *Lumen Gentium* звертається як до таїнственного, так і до інституційного сприйняття метафори. «За Божою постановою, свята Церква упорядкована і керована у дивовижній розмаїтості: “Бо як в одному тілі маємо багато членів і всі члени не виконують ту саму роботу, отак і ми: численні - одне в Христі тіло, кожен один одному член” Рим 12, 4-5»³⁹.

Тому третій аспект висвітлення метафори міститься в наступному пункті, де йдеться про взаємини між єпископами, звертаючись до важливого моменту рівності кожної партикулярної Церкви, яка є членом Католицької Церкви – таїнственного Тіла Христа. Конституція зазначає: «Всі єпископи мусять підтримувати й оберігати єдність віри і спільний для всієї Церкви правопорядок; навчати вірних любити все таїнственне Тіло Христове, а передовсім – тих його членів, які є убогими, стражденними і переслідуваними за справедливість»⁴⁰. Тобто немає вивищення між членами Церкви, як і між партикулярними осередками, ба більше – Церква закликає підтримувати тих членів, які по-особливому цього потребують. Це заторкує аспект не лише етнічної рівності, але й соціальної, де статус не применшує значення певної Церкви, а звертає увагу на можливість колегіальної допомоги⁴¹. Така позиція стає вкрай важливою, адже кожна партикулярна Церква, яка є по суті вірними, що охрестилися і стали частиною Тіла Христового, стає у глобальному сенсі частиною Тіла Христового – Церкви. Відтак, таїнственна участь кожного вірного влітається в інституційний аспект і творить, або радше є Тілом Христовим.

Якщо *Lumen Gentium* закладає це розуміння партикулярних Церков як частин Тіла Христа, серед яких немає непотрібних чи принижених, то декрет про Східні Католицькі Церкви *Orientalium Ecclesiarum* якраз по-особливому

³⁹ *Lumen Gentium*, 32.

⁴⁰ *Lumen Gentium*, 23.

⁴¹ Пор. *Lumen Gentium*, 22.

підкреслює цю необхідність, цінність і гармонійність Східних Католицьких Церков у своїй етнічній та традиційній унікальності. Декрет, підкреслюючи різноманітність у Тілі Христовому, зазначає, що «вони рівні у своїй гідності, й жодна з них не перевищує іншу з огляду на обряд; кожна має ті самі права й ті самі обов'язки, зокрема ті, що стосуються проповідування Євангелія всьому світові (пор. Мр 16,15), під керівництвом Римського Архиєрея»⁴². Таким чином, Церква, яка має обряд, сформований у своєму етнічному контексті, творить різноманіття у єдності⁴³, ба більше – Вселенська Церква має обов'язок відновлювати ці давні традиції⁴⁴.

Отже, метафора Тіла Христового дозволила гармонійно поєднати таїнственний та інституційний вимір Церкви, оминаючи гострі кути або перенаголошуючи одне чи інше. Як наслідок, Церква є відкритою до всіх вірних, незалежно від етнічного походження чи соціального статусу, а її партикулярні частини лише збагачують її різноманіття у єдності.

3.2.2. Дух як центральний аспект єдності

Церква як тіло Христове є організмом, який живиться Святим Духом. Як тіло не може жити без Духа, так само і Церква неможлива без Святого Духа, адже Він є тим, хто підтримує життя в Христовому тілі⁴⁵. Кожен вірний отримує благодать Святого Духа через Хрещення і розвивається в ньому, сприяючи також розвитку Церкви. Апостол Павло підкреслює цю реальність словами: «Усі бо ми хрестилися в одному Дусі, щоб бути одним тілом чи то юдеї, чи греки, чи раби, чи вільні, і всі ми були напоєні одним лише Духом» (1 Кор 12, 13).

Так, отже, у богослов'ї апостола Павла кожен вірний через Хрещення і у Хрещенні отримує Духа і входить у спільноту вірних, творячи живу і діяльну Церкву. Разом з тим, слід зауважити, що цей спільний Дух не творить нас на один зразок, адже не в тому полягає суть єдності. Натомість через Духа всі єднаються,

⁴² II Ватиканський Собор. Декрет про Східні Католицькі Церкви *Orientalium Ecclesiarum*. Львів 2014, 3.

⁴³ Пор. *Orientalium Ecclesiarum*, 2.

⁴⁴ Пор. *Orientalium Ecclesiarum*, 6.

⁴⁵ Пор. Фергюсон Е. *Церковь Христа. Библейская экклезиология*. Санкт-Петербург 2005, 134-135.

зберігаючи свої особливості та різноманітність, рухаючись у спільному напрямку – до єдності з Господом⁴⁶. Відтак, Святий Дух приносить Єдність у Церкву – поміж усіма членами, які виконують власні функції.

Другий Ватиканський Собор наголошує на такому розумінні єдності у двох лейтмотивах: єдність у різних служіннях серед вірних, що випливає з розподілу Духа у Хрещенні та єдність партикулярних Церков, натхненних тим самим Духом. Як вже наголошувалося у попередньому підрозділі – через Хрещення вірні у Святому Дусі стають членами і представниками Церкви⁴⁷. Їхні служіння є мудро впорядкованими Духом, адже кожен член тіла є необхідним для доброго функціонування:

Різниця, яку Господь установив між священнослужителями і рештою Божого Народу, несе в собі й єднання, бо пастирі та вірні взаємно одне одного потребують: пастирі Церкви, наслідуючи приклад Господа, служать одні одним і вірним; а ті радо підставляють плече пастирям і вчителям. Ось так, у розмаїтості, вони всі дають свідчення дивовижної єдності в Тілі Христовому: адже саме ця відмінність дарів, служінь і діянь збирає воедино дітей Божих, бо «все це чинить один і той же Дух» (1 Кор 12, 11)⁴⁸.

Церква сьогодні цінує різноманітність людей та їх ідентичність, яку вони успадковують у Святому Дусі, та старається всіма силами зберігати її, не применшуючи важливості та цінності кожного. Святий Дух, який живе в кожному вірному і творить у Церкві гармонійну єдність з Христом і між членами спільноти, в свою чергу дозволяє йому бути «началом церковної єдності»⁴⁹.

Святий Дух освячує та обдаровує Народ Божий через служіння і Таїнства, які Він розподіляє «кожному як Він хоче» (1 Кор 12,11), щоб всі могли гідно виконувати свої обов'язки⁵⁰. Саме тому декрет про апостолят мирян *Apostolicam actuositatem* підкреслює необхідність актуалізації власного служіння: «Отримавши ці харизми, навіть найпростіші, кожен віруючий отримує право й

⁴⁶ Пор. Evans T. *God's Glorious Church: The Mystery and Mission of the Body of Christ*. Chicago 2003, 170.

⁴⁷ Пор. *Lumen Gentium*, 7.

⁴⁸ *Lumen Gentium*, 32.

⁴⁹ Пор. II Ватиканський Собор. Декрет про екуменізм *Unitatis redintegratio*. Львів 2014, 2.

⁵⁰ Пор. II Ватиканський Собор. Декрет про апостолят мирян *Apostolicam actuositatem*. Львів 2014, 3.

обов'язок використовувати їх у Церкві та світі для блага людей і будівництва Церкви у свободі Святого Духа, який “віє, куди забажає” (Йо 3,8)»⁵¹.

Єдність партикулярних Церков також по-особливо відтворює дивовижний провід Святого Духа, підкреслюючи їхню різноманітність і особливість. Відповідно ці Церкви, розсіяні у світі, спілкуються у Святому Дусі і через Святого Духа⁵². У документах Другого Ватиканського Собору немає такого аспекту єднання вірних чи Церков, який би не містив у центрі дії Святого Духа. Власне тому Тіло Христове – Церква – «складається з вірних, яких у Святому Дусі органічно поєднують та сама віра, ті самі Таїнства, той самий уряд і які, входячи до різних громад, об'єднаних єрархами, становлять партикулярні [помісні] Церкви або Обряди»⁵³.

Отже, єдність у Святому Дусі, яка впливає з Хрещення, об'єднує вірних у гармонійну спільноту, яка органічно розвивається у своїй різноманітності, зберігаючи водночас її цілісність і спільність. Це дозволяє уникнути редукування вірних під один кшталт, підкреслюючи унікальність кожного у Христовому Тілі. А це, в свою чергу, творить єдність партикулярних Церков у спілкуванні й сопричасті під проводом Святого Духа.

3.3. Єдність Церкви на основі участі у спільній Євхаристії (1 Кор 10,17)

«Церква невіддільна від Євхаристії. Одне передбачає інше й не може існувати без іншого. Отже, не тільки Церква має євхаристійну природу, а й сама Євхаристія виникає в Церкві як осердя церковного життя»⁵⁴. Така модель розуміння Церкви та Євхаристії присутня в сучасному богослов'ї, однак її корені сягають послань апостола Павла.

Апостол у своїх посланнях неодноразово згадує про Євхаристію, виявляючи її різні аспекти. Євхаристія завжди виступала зібранням вірних (1 Кор 11,18), а

⁵¹ *Apostolicam actuositatem*, 3.

⁵² Пор. *Lumen Gentium*, 13.

⁵³ *Orientalium Ecclesiarum*, 2.

⁵⁴ Беррі Д. Е. *Євхаристійна еклезіологія Йозефа Ратцінгера* // Наукові записки УКУ XII, Богослов'я (6) Львів 2019, 320.

відповідно і Церква – це також зібрання вірних навколо Євхаристії⁵⁵. Через Євхаристію, отже, ми стаємо спільниками смерті Христа на хресті та Його крові (1 Кор 10,16), вона є тим хлібом, який ламаємо і через це стаємо причасними до Тіла Христового (1 Кор 10,17). Надалі апостол поглиблює цю думку говорячи, що хоч нас багато, проте у ламанні хліба ми становимо одне тіло, бо всі з нього причащаємось⁵⁶.

У цьому контексті важливими є слова апостола Павла: «Один хліб – нас багато становить одне тіло» (1 Кор 10,17), адже саме через Причастя учасники трапези стають одним тілом – Тілом Христовим. Власне для апостола є настільки важливо показати, що істинна Євхаристія відбувається в єдності і поборює всілякі розколи та інші проблеми спільноти (1 Кор 11,17-34), і тоді відбувається споживання Господньої вечері достойно (1 Кор 11,27-29)⁵⁷.

Євхаристія як спільність несе в собі також дві ознаки єдності. По-перше, вона є знаком єдності з Христом, до якої всі ми є покликані (1 Кор 1,9). Через закладену у Хрещенні спільнотність із Христом у Євхаристії ми стаємо повному причетними до Христа⁵⁸. Другою ознакою є спільність християн між собою, яка виходить зі зв'язку з Христом через трапезу Євхаристії і дозволяє всім причасним бути спільниками між собою. Відтак, спільність з Христом неминуче веде до спільності між вірними, адже всі є учасниками одного хліба⁵⁹. Як зазначає Ганс Кюнг, «Церква за допомогою Євхаристійної спільності стає єдиною зі своїм Господом і між своїми членами»⁶⁰. Ці дві ознаки є невіддільними одна від одної, тому неможливо аналізувати їх цілком відокремлено.

Євхаристійна спільність і її важливість у Церкві висловлена також на Другому Ватиканському соборі, зокрема конституція про Церкву *Lumen Gentium* говорить: «Дійсно беручи участь у Тілі Господньому при ламанні євхаристійного

⁵⁵ Пор. Каспер В. *Тайнство єдності*. Київ 2010, 133-134.

⁵⁶ Пор. Кюнг. *Церковь*, 304.

⁵⁷ Пор. Кюнг. *Церковь*, 306.

⁵⁸ Пор. Кюнг. *Церковь*, 305.

⁵⁹ Пор. Там само.

⁶⁰ Там само.

хліба, ми піднімаємося до сопричастя з Ним і між собою»⁶¹. Цей документ слідом за святоотцівською традицією звертає свою увагу на те, що Євхаристія є «джерелом та вершиною християнського життя»⁶², чим знову ж таки підтверджує важливість її для ведення гідного християнського життя.

Далі розглянемо відображення цих двох ознак Євхаристії у богослов'ї Другого Ватиканського Собору та одній з найбільш промовистих енциклік щодо цієї теми «*Ecclesia in Eucharistia*». Перша ознака Євхаристії – єдність з Христом – встановлює розуміння вертикального вектора спілкування, де через Причастя Тіла і Крові Христа відбувається єднання людини з Господом: «В ній [Євхаристії] міститься все духовне благо Церкви, тобто сам Христос, наша Пасха і Хліб живий, який через своє Тіло, – у Святому Дусі оживлене й животворне, – дарує життя людям, які таким чином заохочені й спонукані до того, щоб разом із Ним офірувати самих себе, свою працю і всі створені речі»⁶³. Про цей таїнственный момент також пише енцикліка: «Отож наше з'єднання з Христом, що є даром і ласкою для кожного, дає нам можливість, бути зібраними в єдність Його Тіла, яким є Церква. Євхаристія укріплює укорінення в Христа, здійснене в хрещенні даром Духа Святого (пор. 1 Кор 12,13-27)»⁶⁴. Звідси, отже, спільність не може брати свій початок з Євхаристії, а навпаки – вона потребує її для вираження цієї спільності⁶⁵. Відтак, Євхаристія відображає невидимо наш зв'язок з Христом і в Христі.

Єдність у спільноті через Євхаристію є другим аспектом. У цьому випадку необхідно звернутися до природи цього єднання та служінь у Церкві, які беруть свій початок у Євхаристії. Йозеф Рацінгер зазначає, що Церква – це не будь-яка спільнота чи зібрання, це євхаристійна спільнота, яка походить з Господньої трапези, і навіть більше – це об'єднання євхаристійних спільнот в одне Тіло – Церкву⁶⁶. *Lumen Gentium* так пише про участь вірних у житті Христа: «Коли

⁶¹ *Lumen Gentium*, 7.

⁶² *Lumen Gentium*, 11.

⁶³ *Presbyterorum ordinis*, 5.

⁶⁴ Іван Павло II. Енцикліка *Ecclesia in Eucharistia*. 2003. 23.

⁶⁵ Пор. *Ecclesia in Eucharistia*, 35.

⁶⁶ Ratzinger J. *God Is Near Us*. San Francisco 2003, 114.

Церква вершить Євхаристію, спогад і актуалізацію смерті й воскресіння свого Господа, ця центральна подія спасіння є дійсно присутньою, так відбувається діло нашого відкуплення»⁶⁷. Коли йдеться про спільність у цьому таїнстві, потрібно відмовитися від індивідуалістичного підходу до сприйняття Євхаристії⁶⁸. Ба більше, таке трактування «не заперечує того, що в Євхаристії кожна людина спілкується з Ісусом Христом, однак особисте спілкування з Христом як в Біблії, так і в ранній Церкві і в традиції Високого середньовіччя завжди розглядалося в контексті церковного спілкування»⁶⁹. Отже, природа цього єднання є завжди спільотною, у якій бере участь Христос і вірні.

Другий Ватиканський собор по-особливому звернувся до питання єдності у Тілі, де перш за все зазначається: «Через святі Таїнства, передусім через Євхаристію, це Тіло розбудовується»⁷⁰. Звідси випливає, що служіння у Церкві є неможливими без Євхаристії, як таїнства, яке залучає християнина остаточно до Тіла Христового⁷¹ і живить для подальшого розвитку, бо «всі інші Таїнства, як і всі церковні служіння та справи апостоляту, тісно пов'язані зі Святою Євхаристією і до неї спрямовані»⁷². Відповідно кожне служіння у Церкві має неабияку цінність і необхідність, адже кожен вірний через Таїнства Втаємничення повинен сприяти розвитку Тіла Христа⁷³. Із богословського розуміння участі вірних випливає, що ця благодать єдності через Євхаристію не є чимось даним *in se*, а встановлює відповідальність і обов'язки для вірних, які покликані до участі у ній: «Збереження і плекання церковної єдності – завдання кожного вірного, що бере участь в Євхаристії як Тайні єдності Церкви. Це завдання є особливою відповідальністю пастирів Церкви, і то кожного, згідно властивого йому служіння»⁷⁴.

⁶⁷ *Lumen Gentium*, 3.

⁶⁸ Пор. Каспер. *Таїнство єдності*, 134.

⁶⁹ Там само.

⁷⁰ II Ватиканський Собор. Догматична конституція про святу літургію *Sacrosanctum Concilium*. Львів 2014, 59.

⁷¹ Пор. *Presbyterorum ordinis*, 5.

⁷² Там само

⁷³ Пор. *Ad Gentes*, 36.

⁷⁴ *Ecclesia in Eucharistia*, 42.

Питання єдності вірних на основі участі в Євхаристії тягне за собою розуміння єдності Церков, адже партикулярні Церкви, як вже було згадано в підрозділі про рівність через Хрещення, творять органічну єдність, зберігаючи різноманітність кожної помісної частини вселенського Тіла Христа. Декрет про екуменізм *Unitatis redintegratio* підкреслює цю єдність: «Тому через звершення Господньої Євхаристії у кожній Церкві твориться і зростає Церква Божа, а через співслужіння проявляється їхнє сопричастя»⁷⁵.

Отже, єдність на основі Євхаристії дозволяє християнам перебувати в тісному зв'язку як з Богом, так і людьми, плекаючи дух братерської любові та усуваючи зерна розбрату для розбудови Церкви, не применшуючи вартості кожного окремого її члена. Євхаристія стає джерелом поживи для кожного християнина та спонукає його до творення цих двох вимірів єдності – з Христом і ближніми.

⁷⁵ *Unitatis redintegratio*, 15.

ВИСНОВОК

Розуміння Церкви як Тіла Христового є важливим аспектом її природи. Апостол Павло, використовуючи метафору тіла у своїх посланнях, намагається відповісти на питання та проблеми, які виникли у громаді Коринта. Це, в свою чергу, дозволяє нам краще зрозуміти суть церковної спільноти та участі в ній кожного вірного як у часи Павла, так і сьогодні. Метафора Церкви як Тіла Христового дозволяє наново актуалізувати та поглибити відносини з Богом та ближнім. Сьогодні вона може послужити однією з відповідей на питання розуміння ідентичності Церкви.

У роботі проведено оглядовий аналіз історично-культурного середовища, до якого належали і в якому розвивалася коринтська громада, проаналізовано становлення міста Коринт та соціокультурний профіль його громадян. Висвітлено географічне положення, історію міста та його традиції, розуміння яких дозволило краще зрозуміти становище християнської громади у тогочасному суспільстві. Вигідне розташування Коринта зробило його важливим торгівельним центром, а також містом, населеним різними народами, а разом з цим місцем перетину різних культур, релігій та світоглядів.

Разом з тим, досліджено спосіб та умови, за яких апостол Павло заснував християнську громаду у Коринті під час своєї другої місійної подорожі. Основним джерелом, звідки дізнаємося про заснування громади є Ді 18,1-18. Тут йдеться про півторарічне перебування Павла в Коринті. За допомогою інших історичних джерел дізнаємося, що заснування громади відбулося близько 49-52рр. по Р.Х.

Для нашого дослідження було важливим наблизитися до життя коринтської спільноти, яке відображало тодішній стан суспільства з його становими та культурними поділами. У спільноті виникали різні проблеми та труднощі. Ця тематика по-особливому розкривається у третьому підрозділі, де стає зрозуміло,

що проблеми виникали здебільшого через брак єдності та любові, про що Павло неодноразово наголошує у посланні. Відповіді апостола несуть у собі глибокий богословський сенс та є не стільки швидкими вказівками до виконання, як радше містять ряд настанов для ведення гідного християнського життя у цілісній спільноті.

Дослідивши суспільно-культурне тло коринтської спільноти, зробили екзегетичний аналіз самого уривку 1 Кор 12,12-27 почавши із використання метафори тіла у греко-римській культурі, адже апостол Павло, будучи євреєм, все ж зростав у греко-римському середовищі і у своїх листах використовував методи грецької риторики. Одним з них стала саме метафора. За допомогою метафори грецькі філософи намагалися показати функціонування держави, у якій розкривається важливість кожного її громадянина. Цінним для нашої роботи стало розрізнення понять тіла як *σῶμα* та *σάρξ* у посланні Павла, адже у метафорі Тіла Христового (1 Кор 12,12-27) апостол вживає саме *σῶμα* для позначення тіла в його цілісності, а не *σάρξ*. Цей другий термін використовувався радше на означення людської тілесності.

З текстуальної критики випливає, що через Хрещення і напоєння одним Духом ми стаємо одним Тілом з Христом і, відповідно, як у тілі кожен член є інши та виконує свою функцію, так і в Христовому Тілі ця різниця у служіннях та функціях не провокує розбіжності чи вивищення певних членів, а навпаки – сприяє розбудові християнської громади. Практичне значення цієї метафори для коринтської спільноти якраз полягає у донесенні до коринтян думки, що кожен у спільноті є важливим, що немає вищих чи нижчих станів і служінь, бо всі є необхідними для будовання правдивої спільноти Христа у єдності.

Метафора Церкви як Тіла Христового, яку використовує апостол Павло для поладження конфліктів у спільноті набуває широкого вжитку в житті та місії Церкви. Впродовж століть її розуміння зазнавало певних змін. Залежно від періоду історії Церкви, наголошувалися різні частини метафори. Все ж її автентичне розуміння сьогодні повертається, тому таким важливим є її усвідомлене проектування на сучасну концепцію Церкви. У зв'язку з цим у

третьому розділі роботи проведено короткий огляд історії рецепції цієї метафори у Церкві, а також висвітлено основні аспекти, на яких будується церковна єдність. Вслід за апостолом Павлом Церква у своїх документах надалі звертається до цієї метафори, щоб показати, що її природа полягає у єдності як всіх її членів з Христом, так і між собою. Розуміння Церкви як Христового Тіла відкриває дві важливі перспективи – солідарність та динамізм. Саме тому ця метафора ще раз наголошує нам, що неможливо брати до уваги лише вертикальний вимір – тобто єдність із Христом, але необхідним є також горизонтальний – співіснування всіх членів церковної громади у любові. Христове Тіло є живим, і кожна людина у Ньому покликана виконувати свою незамінну функцію для добра спільноти.

У документах Церкви особлива увага приділяється Хрещенню та Євхаристії, як таким, які вводять людину у життя Церкви та спонукають зростати у вірі. Через Хрещення кожна особа долучається до Христового Тіла, таким чином долаються всі розбіжності стосовно їхнього етнічного походження чи соціального становища. Як наслідок, Церква є відкритою для всіх людей, що, в свою чергу, дозволяє всім бути причетними до Його Тіла. Відповідно роль Святого Духа у Тілі Христовому полягає у наповненні Церкви своїми дарами та підтримці єдності між її членами.

Значення Євхаристії у посланнях Павла має чи не найважливіше значення, адже вона стоїть в основі єдності. Через участь у ній вірні вибудовують тісніший зв'язок як з Богом, так з людьми, усуваючи розбрати та несприйняття. Євхаристія служить джерелом поживи для вірних та будовання Христового Тіла, про що неодноразово свідчать церковні документи.

Отже, метафора Церкви як Тіла Христового має цінність з пасторальної та академічної перспективи. Розуміння Церкви в дусі метафори Христового Тіла у посланнях апостола Павла відкриває можливості для біблійно-еклезіологічних досліджень природи Церкви від античної до постмодерної від античної до постмодерної доби, а пасторальний аспект апостольської паренези допомагає

аплікувати павлівське розуміння єдності і цілісності у громаді вірних та сприяти формуванню солідарності і взаємопідтримки між членами Церкви сьогодні.

Дане дослідження розширяє горизонти для подальшого вивчення теми єдності Церкви, вносячи свою невелику лепту в аналіз тих аспектів богослов'я апостола Павла, які сьогодні є цінними та необхідними для розвитку еклезіологічних питань і відповіді на нові виклики. Варто зазначити, що сама метафора церковної громади як єдиного тіла є мало дослідженою в українській богословській спадщині, що дає можливість для її глибшого аналізу та критичної оцінки з еклезіологічної перспективи.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Джерела та документи Церкви

1. Святе Письмо Старого та Нового Завіту. Рим 2007.
2. Nestle-Aland, *Novum Testamentum Graece 28*, Greek-english New Testament, Deutshe Bibelgesellschaft. 2014.
3. *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, Deutshe Bibelgesellschaft. Stuttgart 1997.
4. II Ватиканський Собор. Декрет про апостолят мирян *Apostolicam actuositatem* // *Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації. Коментарі*. Львів 2014, 227-252.
5. II Ватиканський Собор. Декрет про єкуменізм *Unitatis redintegratio* // *Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації. Коментарі*. Львів 2014, 128-144.
6. II Ватиканський Собор. Декрет про служіння і життя пресвітерів *Presbyterorum ordinis* // *Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації. Коментарі*. Львів 2014, 302-333.
7. II Ватиканський Собор. Декрет про Східні Католицькі Церкви *Orientalium Ecclesiarum* // *Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації. Коментарі*. Львів 2014, 117-127.
8. II Ватиканський Собор. Декрет про місійну діяльність Церкви *Ad gentes* // *Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації. Коментарі*. Львів 2014, 265-301.
9. II Ватиканський Собор. Догматична конституція про Церкву *Lumen gentium* // *Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації. Коментарі*. Львів 2014, 55-116.
10. II Ватиканський Собор. Конституція про святу літургію *Sacrosanctum Concilium* // *Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації. Коментарі*. Львів 2014, 13-45.
11. Іван-Павло II. Енцикліка *Ecclesia in Eucharistia*. 2003.

12. Папська біблійна комісія. *Богонатхненність і правда Святого Письма*. Львів 2018.
13. Пій XII. Енцикліка *Mystici corporis*. Рим 1943.
14. Франциск. Апостольське повчання *Evangelii Gaudium*. Львів 2014.

Довідкова та допоміжна література

1. Adamczewski B. *Kościół jako ikona Ciała Chrystusa w Pierwszym Liście do Koryntian* // *Verbum Vitae* 6 (2004) 147-168.
2. Best E. *One Body In Christ*. London 1955.
3. Catechismo Maggiore promulgato da San Pio X. Milano 2003.
4. Engels D. W. *Roman Corinth: an alternative model for the classical city*. Chicago-London 1990.
5. Evans T. *God's Glorious Church: The Mystery and Mission of the Body of Christ* (The God understanding series). Chicago 2003.
6. Fee G. D. *The First Epistle to the Corinthians* (NICNT) / ред. Bruce F. F. Michigan 1987.
7. Fitzmyer J-A. *First Corinthians* / ред. Freedman D. N. New Haven and London 2008.
8. Furnish V. *The Theology of the First Letter to the Corinthians*. Cambridge 2007.
9. Hahnenberg E. *The Mystical Body of Christ and Communion Ecclesiology Historical Parallels* // *Irish Theological Quarterly* 70 (2005) 3-30.
10. Horrell D-G. *The Social Ethos of the Corinthian Correspondence* / ред. Barclay J. та ін. Edinburgh 1996.
11. Horton S. *1 and 2 Corinthians*. Springfield 1999.
12. Barclay J. *1 Corinthians* // ред. Muddiman J.-Barton J. The Pauline Epistles *The Oxford Bible commentary*. Oxford 2010.
13. Klauck H.-J. «Leib Christi» – *Das Mahl des Herrn in 1 Kor 10-12* // *Bibel und Kirche* (57) Jahrgang, 1. Quartal 1/2002, 15-21.
14. Knox J. *Chapters in a Life of Paul*. London 1989.

15. Liubinskas S. *The body of Christ in mission Paul's Ecclesiology and the Role of the Church in Mission* // *Missiology: An International Review* 41 (4) 2013, 402-415.
16. Lüdemann G. *Paul, Apostle to the Gentiles: Studies in Chronology*. London 1984.
17. McNabb V. O.P. *St. Paul's metaphor of «The body of Christ»* // *New Blackfriars* 13(151)1932, 618-624.
18. Murphy-o'Connor J. *1 and 2 Corinthians* // Dunn J. D. G. (ред). *The Cambridge Companion to St Paul*. Cambridge 2003. 74-90.
19. Perkins P. *First Corinthians* (Paideia: commentaries on the New Testament) // ред. Parsons M.-Talbert C.-H. Michigan 2012.
20. Plutarchi. *Vita Caesaris* 57.5 / перекл. Garzetti A. Firenze 1954.
21. Potts D. R. *Body* // Freedman D.N. (ред). *Dictionary of the Bible*. Michigan 2000.
22. Ratzinger J. *God Is Near Us*. San Francisco 2003.
23. Rensburg J. *The Church as the Body of Christ* // *In die Skriflig* 22 (86) 1988, 3-14.
24. Sichkaryk I. *Corpo (σῶμα) come punto focale nell'insegnamento paolino*. Ph.D. Dissertation, Pontificia Università Gregoriana (Tesi Gregoriana: Serie Teologia 185), Roma 2011.
25. Talbert C.-H. *Reading Corinthians*. Georgia 2002.
26. Thiselton A. *The First Epistle to the Corinthians* (NICNT) / ред. Marshal H.-Hagner D. Michigan 2000.
27. Halton T. P. *The Church*. Wilmington, 1985.
28. Watson R. A. *Dualism* // Audi R. (ред). *The Cambridge dictionary of philosophy second edition*. New York 2013. 244-245.
29. Wolterstorff N. P. *Metaphor* // Audi R. (ред). *The Cambridge dictionary of philosophy second edition*. New York 2013. 562.
30. Арістотель. *Політика* / перекл. з давньогр. та передм. Кислюка О., Київ 2000.
31. Армор М.К. *Путеводитель по Библии Времена, сюжеты* / перекл. Артемова Е.Б. Донецк 2009.

32. Баркли Н. М. *Греческо-русский словарь нового завета* / ред. і пер. Кузнецова В.Н. та ін. Москва 2012.
33. Баркли У. *Комментарии к Новому Завету. Комментарии на 1-е послание Коринфянам*. 1987.
34. Беррі Д. Е. *Євхаристійна еклезіологія Йозефа Ратцінгера* // Наукові записки УКУ XII, Богослов'я 6 Львів (2019) 319-341.
35. Браун Р. *Введение в Новый Завет*. Т. II. Москва 2007.
36. Боор В. де. *Первое послание ап. Павла к Коринфянам* / ред. Rienecker F.-Boor W. de. Корнталь 1989.
37. Водопівець І. *Еклезіологія*. Рим-Львів 1994.
38. Генрі М. *Толкование на книги Нового Завета, Т. V: 1 Коринфянам*. 1999.
39. Говорун К. *Теоретичні засади православної Еклезіології у її історичному розвитку*. Докторська дисертація, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова 2019.
40. Димид М. *Херсонеське Таїнство свободи*. Львів 2007.
41. Зизиулас И. *Общение и инаковость (Современное богословие)* // перекл. з англ. Толстолуженко М.-Колкер Л. Москва 2012.
42. Каспер В. *Таїнство єдності* // перекл. Лозова Л. Київ 2010.
43. Кинер К. *Библейський культурно-исторический комментарий (Енциклопедия христианства ч.2 Новый Завет)* / перекл. Платунова А. П., ред. Ороховатская Р. З. Санкт-Петербург 2005.
44. Кюнг Г. *Церковь (Современное богословие)* // перекл. Данилов А. Москва 2012.
45. Любак А. де. *Роздуми про Церкву* // перекл. з франц. Желдак С. Київ 2010.
46. Мак-Артур Д. *Толкование книг Нового Завета 1-е Послание к Коринфянам* / ред. Кочеткова Л. 2005.
47. Макрей Д. *Жизнь и учение апостола Павла* // перекл. з англ. Гейченко А. Черкасы 2009.
48. Мецгер Б. М. *Новый Завет – контекст, формирование, содержание (Современная библеистика)* // перекл. з англ. Ястребов Г. Москва 2011.

49. *Новый библейский комментарий* (Энциклопедия христианства) Т. III. Новый Завет / перекл. з англ. Баев А. А. та ін. Санкт-Петербург 2001.
50. Подлейський З. *Павло з Тарсу: історія апостола* / перекл. з пол. Різун Т. Львів 2018.
51. Прайер Д. *Первое послание к Коринфянам* (Библия говорит сегодня) / перекл. з англ. Мирт. Санкт-Петербург 2002.
52. Соловйов В. *Про Вселенську Церкву*. Нью-Йорк-Київ 2000.
53. Стотт Д. *Деяния святых Апостолов*. Санкт-Петербург 1998.
54. Страбон. *География*, VIII.vi.20 / перекл. Стратановский Г.А., ред. Крюгерг О.О.-Утченко С.Л. Ленинград 1964.
55. Тит Ливий. *История Рима от основания города* / перекл. Смирин В.М. Т. I: Москва 1989.
56. Фергюсон Е. *Церковь Христа. Библейская экклезиология*. Санкт-Петербург 2005.
57. Черський Я. *Вступ до книг Нового Заповіту* / перекл. з пол. Біленька-Свитович Л. Львів 1997.

Інтернет ресурси

1. Encyclopedia Britannica. *Achaen league* // britannica.com (20.03.2020).
2. *Істмійські ігри. Міфологія Давньої Греції* // supermif .com (10.09.2019).
3. Аристотель. *Поэтика. Об искусстве поэзии 21* // philologos.narod.ru (17.10.2019).
4. Hanna J. K. *Giving Voice to the Mystical Body of Christ as a Definition of the Church* // academia.edu (1.05.2020).